

4. Rozmanitost sociální a demografické prostorové struktury Českých Budějovic a jejich zázemí

Jan Kubeš, Jana Hajičková, Pavel Švec

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice, kubes@pf.jcu.cz

Klíčová slova: České Budějovice, Českobudějovická aglomerace, sociální prostorová struktura města a aglomerace, intraurbánní sociální rozmanitost

Kapitola vznikla také s podporou grantového projektu MŠMT č. 1976/2009 – „Urbánní geografie a územní rozvoj měst a aglomerací ....“.

4.1. ÚVOD

Velkou rozmanitost demografické prostorové struktury Českých Budějovic (i dalších českých měst) v období socialismu zapříčinilo především vystavení rozsáhlých souborů panelových sídlišť osídlovaných především mladými rodinami s dětmi a vedle toho také stárnutí populace bydlící v českobudějovickém vnitřním městě (ve vnitřních městech českých měst). Sociální prostorová struktura Českých Budějovic socialistického období tolik rozmanitá nebyla z důvodu politiky socialistického rovnostářství, i z důvodu specifického hospodářského a geopolitického charakteru socialistických Českých Budějovic (bylo zde např. méně dělníků a více podobně postavených nedělnických zaměstnanců). Po roce 1989 – v průběhu 90. let 20. století a po roce 2000 – se situace mění. Demografická prostorová struktura Českých Budějovic již není tak rozmanitá, protože již nevznikají rozsáhlejší nové obytné zóny, sociální prostorová struktura Českých Budějovic se naopak stává stále více rozmanitější, hlavně vlivem specifických procesů podporujících příjmově a majetkově vyhraněnou migraci do příjmově a majetkově vyhraněných částí města. Na území Českých Budějovic postavených před druhou světovou válkou dochází, do určité míry a v některých aspektech, k obnově předsocialistické sociální prostorové struktury města (podobně Steinführer, 2003).

Poznání sociální a demografické prostorové struktury města, poznání proměňování těchto struktur a odůvodňování jejich stavu a proměn (také prostřednictvím nalézání souvislostí mezi rozmanitými prostorovými strukturami města), to vše bývá předmětem zájmu urbánních sociologů a geografů. Cílem kapitoly je *poznat a odůvodnit současnou rozmanitost vybraných aspektů sociální a demografické prostorové struktury města Českých Budějovic a souboru sídel ležících v řešeném zázemí Českých Budějovic*. V teoretické subkapitole budeme diskutovat problematiku „skladby“ prostorové struktury města a problematiku možností měření rozmanitosti sociální a demografické prostorové struktury města. V analytických subkapitolách zhodnotíme uvnitř Českých Budějovic a jejich zázemí prostorovou rozmanitost rozložení obyvatel, zastoupení věkových skupin obyvatel, autochtonnost obyvatel, zastoupení ekonomicky aktivních obyvatel (a jejich dílčích skupin), zastoupení vysokoškoláků, zastoupení věřících a zastoupení různě vybavených bytových domácností. Určitou inovací by mohla být skutečnost, že budeme sledovat rozdílnosti v celém kontinuu od jádra města až po venkovská sídla okraje zázemí města a že budeme také sledovat rozdílnosti mezi urbanisticko morfologickými typy zástavby města. V některých případech budeme sledovat také novodobý vývoj sociální a demografické prostorové struktury Českých Budějovic a jejich zázemí. Odstup sedmi let od posledního sčítání obyvatel poněkud

oslabuje aktuálnost našich zjištění. Jiný problém vyplývá z nedostupnosti údajů za některé složky sociální prostorové struktury města, zvláště údajů zobrazujících výši příjmů a majetku bydlících obyvatel, resp. bytových domácností.

4.2. TEORETICKÁ A METODICKÁ VÝCHODISKA POZNÁVÁNÍ PROSTOROVÉ STRUKTURY MĚSTA (A JEHO ZÁZEMÍ)

Prostorová struktura města

Při pohledu na podrobnou mapu města, nebo při pohledu z nějakého vyhlídkového bodu na město, či pouze pohledem do statistiky s údaji za jednotlivé urbanistické obvody města, vnímá nejen urbanista či geograf, ale i laik, určitou rozmanitost *prostorové struktury města* (lépe než prostorové – územní, nebo také intraurbánní, nicméně přívlastek „prostorový“ je běžně používán, a to i v anglicky psané literatuře) v jejích různorodých aspektech – např. rozmanitost přírodního prostředí jednotlivých částí města (zde a dále - části města v obecném pojetí, nikoliv administrativním vymezení), rozmanitost zástavby jednotlivých částí města, eventuelně i rozmanitost populací obyvatel jednotlivých částí města. V různých ohledech specifické části města (resp. čtvrtě, zóny, plochy, plošky, nebo prostorové útvary města) dohromady utvářejí charakteristickou prostorovou strukturu města. Prostorová struktura města má tedy mnoho aspektů (resp. dimenzí, stránek, hledisek, dílčích prostorových struktur):

- *geneticko – koncentrická prostorová struktura města* odráží vývojové etapy rozvoje zástavby města směrem od jeho středu, resp. od jeho většinou najednou založeného historického jádra, k jeho krajům. Postupně takto vzniká jádro města, vnitřní město (mimo jádro), předměstí města, eventuelně nejnovější předměstí města, dále suburbia města. Mezi geneticko – koncentrickou a urbanisticko morfologickou prostorovou strukturou města existuje provázanost, neboť v jednotlivých geneticko – koncentrických zónách města se vyskytuje několik charakterických urbanisticko morfologických typů zástavby. V jádře města, v centru města (= jádro města + citizací „postížená“ část vnitřního města) i ve zbývajícím vnitřním městě a v jádrech městských čtvrtí jsou stanovovány náročnější regulativy pro rekonstrukci zdejší zástavby. Je to důležité i proto, že v období socialismu nebyla u nás vnitřním městům věnována náležitá pozornost – „poloha uvnitř města se stala téměř nedůležitou ekonomickou proměnnou“ – Musil, 2001.
- *fyzickogeografická prostorová struktura města* (přírodní prostorová struktura města) je tvořena rozmanitostí přírodních složek na území města a jeho okolí, zejména reliéfu a podloží, vegetačního pokryvu, kvality ovzduší a eventuelně je tvořena i prostorovým uspořádáním povrchových a podpovrchových vod. Silně ovlivňuje urbanisticko morfologickou prostorovou strukturu města. V územně plánovací praxi se promítá do fyzickogeografických regulativů rozvoje jednotlivých částí města (např. zákaz výstavby v záplavovém pásnu).
- *urbanisticko morfologická prostorová struktura města* (někdy také označovaná jako fyzická, fyziognomická, či morfologická prostorová struktura města) je utvářena prostorovou rozmanitostí zástavby a dalších ploch ve městě. Typem v této struktuře může například být mnohopodlažní bloková zástavba panelových sídlišť, zástavba solitérních rodinných domů, nebo vícepodlažní ulicově – bloková zástavba domů – detailněji v Kubeš (2009b). Urbanisticko morfologická prostorová struktura města je určitým komplexem tvořeným hlavně výškovým, půdorysným a objemově a tvarově hmotovým uspořádáním zástavby v prostoru města. Urbanisticko morfologický typ zástavby do určité míry předurčuje její sociální charakter (zahuštěnou a mnohopodlažní blokovou zástavbu panelových sídlišť na okrajích měst stále více obývají nízkovýdělečné a na sociálních a důchodových dávkách závislé rodiny). V územně plánovací praxi bývají pro urbanisticko

morfologicky vyhraněné části města stanoveny regulativy určující možné zásahy do stávající zástavby nebo zásady pro výstavbu „na zelené louce“ na okraji města. Větší rozmanitost urbanisticko morfologické prostorové struktury města (a také větší rozmanitost fyzickogeografické struktury města) se kladně odráží v esteticko kompoziční kvalitě města.

- *sociální prostorová struktura města* je odrazem prostorové rozmanitosti sociálních charakteristik obyvatel v jednotlivých částech města. Má mnoho dílčích prostorových struktur – třídní, příjmovou (majetkovou), prestižní, životně stylovou, vzdělanostní, náboženskou, etnickou, ... , - viz Kubeš (2009b). Proměňuje se generačním vývojem, migrací, vývojem společnosti, i demografickým vývojem. Jak jsme se již zmínili, mezi sociální a urbanisticko morfologickou prostorovou strukturou města existuje značná provázanost. Velmi často bývá diskutována otázka, zda by měla být sociální prostorová struktura města, v jejích jednotlivých aspektech, rozmanitá, či nikoliv. Sociálně demokratické vlády a zastupitelstva často vytvářejí scénáře k odstraňování příliš velkých sociálních rozdílů mezi částmi města a uvnitř částí města a scénáře snažící se o soužití (spolužití), vzájemnou pomoc a vzájemné obohacování sociálně různě postavených obyvatel bydlících na území města, v jedné čtvrti, bloku domů, domě. Intraurbání sociální rozdíly mohou být hybatelem rozvoje města, ale také mohou vést k trvalejší sociální separaci přinášející deprivaci chudých a separovaných a brzdící celkový rozvoj města.
- *demografická prostorová struktura města* je odrazem prostorové rozmanitosti demografických charakteristik obyvatel v jednotlivých částech města. Má více dílčích prostorových struktur odrážejících úroveň porodnosti, úmrtnosti, věkové skladby, atp. Rychle se proměňuje především díky generačnímu vývoji lokálních populací, na její proměňování má vliv také migrace, zvyšující se naděje na dožití, i společensky ovlivněné změny v demografickém chování. Její nejvýraznější proměny se odehrávají v relativně nedávno vzniklých částech města (zde obvykle nejprve příchod mladších rodin s dětmi, později jejich stárnutí a odchod dospívajících dětí). Na základě sledování demografické prostorové struktury města (a jejího vývoje a prognózy) může město například usměrňovat rozmístění základního a mateřského školství v prostoru města.
- *subjektivně vnímaná prostorová struktura města* vzniklá na základě vnímání a hodnocení rozmanitosti krásy, poklidu, bezpečnosti, čistoty, ... , respondenty v jednotlivých částech města. A. Steinführer (2003) ji označuje jako „mentální prostorovou strukturu města“.

Výše uvedené je možné přiměřeně rozšířit i na prostor zázemí města - na intravilány zde ležících sídel. Recenzent publikace prof. P. Korec, doporučuje vnímat a sledovat odděleně geneticko – koncentrickou prostorovou strukturu města na jedné straně a další zmíněné prostorové struktury města na straně druhé, zvláště pak subjektivně vnímanou prostorovou strukturu města. Problematika je detailněji popsána v příspěvku Kubeš (2009b).

Postupy hodnocení rozmanitosti a kvality prostorové struktury města

Výše popsané dílčí prostorové struktury města, resp. jejich elementární prostorové struktury, zobrazujeme pomocí hodnot vhodně zvolených *indikátorů* (resp. kritérií, ukazatelů, proměnných, veličin, parametrů) za všechny části města – v podmínkách Česka a Slovenska obvykle za administrativně vymezené *urbanistické obvody města*. Zvolené indikátory by měly co nejvíce reprezentovat sledované jevy (měly by co nejvíce představovat realitu a měly by být co nejvíce očištěny od balastu jiných jevů). Soubor indikátorů by měl komplexně a vyváženě reprezentovat sledovanou prostorovou strukturu města (žádný z indikátorů by samozřejmě neměl být definován mimo kontext sledování). Hodnoty indikátorů by měly být stanoveny správně (měly by být přesné, v tom také aktuální). Analyzované části města by měly být vymezeny tak, aby co nejvíce reprezentovaly reálně existující relativně homogenní

čtvrti města (to někdy bývá problém, také proto, že některé segmenty některých urbanistických obvodů mohly být dostavovány a přestavovány a v urbanistickém obvodu tak může vedle sebe existovat zcela odlišná zástavba). Podobně se k problematice těchto indikátorů vyjádřil Kubeš (2002).

Nasazením *metod faktorové a shlukové analýzy* na soubory prostorově uspořádaných hodnot mnoha indikátorů popisujících město je možné stanovit hlavní faktory určující prostorovou rozmanitost města a určit ty části města, které spadají do jednoho typu (charakteristického shluku dílčích typů), neboť jsou si hodnotově značně podobné.

Další skupina analýz prostorové struktury města vychází ze zadání zmapovat celkovou kvalitu v jednotlivých částech města na základě *vyváženého vícekriteriálního (víceindikátorového) bodového hodnocení (oceňování)*. Běžné jsou práce analyzující celkovou kvalitu životního prostředí (životních podmínek), kvalitu vnějšího obytného prostředí, kvalitu života, přítomnost sociálně patologických jevů, atp. v jednotlivých částech města. Za tímto účelem bývá vytvořen strukturovaný systém indikátorů, ve kterém jsou stanoveny hodnoty (koeficienty) vah jednotlivých indikátorů (například indikátory významné, středně významné a méně významné s hodnotou váhy 1,5; 1,0 a 0,5) a vyskytující se rozsahy hodnot jednotlivých indikátorů (hodnoty číselné či slovní) s odpovídajícím bezrozměrným bodovým oceněním v dohodnuté bodové škále (například 1 bod při nejnižší kvalitě, 5 bodů při kvalitě nejvyšší). Výsledná celková kvalita v dané části zkoumaného města je pak dána váženým součtem bodových hodnot sledovaných indikátorů. Takovýto obecný systém indikátorů lze nasadit na jiné prostory shodného typu - na jiná města. Pokud se na tvorbě takového systému, eventuelně i na stanovování bodových hodnot indikátorů a jejich vah, podílela skupina expertů na danou problematiku, potom mluvíme o systémech expertního vícekriteriálního bodového oceňování složitě strukturovaných systémů (systémů sociální + umělé + přírodní prostředí).

Behaviorálně geografické a urbánně sociologické analýzy prostorové struktury města často nevycházejí ze změřených hodnot sledovaných indikátorů, nýbrž z *hodnot indikátorů subjektivně stanovených respondenty či experty* – Cummins (2000). „Stanovte hodnotu pocitu bezpečnosti nebo hodnotu pocitu pohody v jednotlivých částech města v bodové škále 1 – 5 bodů“ – tak může znít zadání pro respondenty, jejichž hodnocení se následně zprůměruje do výsledné hodnoty a také setřídí podle identifikačních znaků respondentů.

Literatura o hodnocení rozmanitosti a kvality prostorové struktury měst

V literatuře lze nalézt stovky článků a rozsáhlejších studií s výše popisovanou problematikou. Vycházejí z prostředí architektů – urbanistů, urbánních sociologů, nebo urbánních geografů. Interdisciplinární spolupráce není v této problematice bohužel častá. První takové práce vznikly již ve 20. a 30. letech 20. století v USA, kdy tzv. „Chicagská škola“ urbánních sociologů (R. E. Park a následně R. D. McKenzie) sledovala sociální prostorovou strukturu velkoměst USA. V období kvantitativní revoluce v geografii analyzovali intraurbánní sociální rozmanitost velkoměst nově také britští a američtí geografové (například M. E. Harvey), a to s pomocí hodnot mnoha indikátorů za mnoho administrativních částí velkoměst, obvykle s pomocí vícerozměrné statistiky a s pomocí nastupující výpočetní techniky. Sociální a demografickou strukturu západoevropských a severoamerických velkoměst zkoumali od 60. let 20. století zástupci proudů označovaných jako „sociální ekologie“ – např. Hunter (1972) nebo Janson (1980) a „hnutí sociálních indikátorů“. Od 80. let jsou významnými představiteli výzkumu sociální prostorové struktury měst například M. Pacione (Pacione, 1982, 1986) a H. Carter (Carter, 1995).

Čeští geografové se datovým analýzám sociální prostorové struktury měst prakticky nevěnovali. Slovenským geografům se však toto zaměření geografického výzkumu měst

podarilo zachytit, a to ještě v závěru socialistického období vývoje – kvalitní sociálně ekologické analýzy prostoru Bratislavy A. Bezáka (Bezák, 1987, 1988 a také 1992). V urbánně geografické monografii o Prešovu – Matlovič (1998) – se R. Matlovič věnuje sociální prostorové struktuře města jak parciálně, tak i syntézně s pomocí faktorové analýzy. V práci Matlovič (1996) autor zachytil různé teoretické přístupy k prostorové struktuře měst.

Příspěvek Korec (1999) se zabývá předpoklady změn sociální prostorové struktury transformujících se postsocialistických slovenských měst. Vícekriteriální hodnocení sociální a demografické prostorové struktury Bratislavy uskutečnili bratislavští geografové S. Ondoš a P. Korec (2006), když navázali na starší práce na toto téma od A. Bezáka. Autoři upozorňují, že sociální a demografická prostorová struktura města jsou pouze dílčími prostorovými strukturami města, že existuje řada daty nepokrytých oblastí těchto struktur (např. data o výši příjmů a majetku obyvatel), a že administrativně vymezené urbanistické obvody města často nejsou geograficky (urbanisticky) optimálně vymezeny. Diskutují použití jednotlivých indikátorů a uskutečňují výzkum na území Bratislavy – v jejích 120 sloučených urbanistických obvodech.

Subjektivně vnímanou prostorovou strukturou Bratislavy, konkrétně subjektivně vnímanou kvalitou bydlení uvnitř Bratislavy, se zabývali P. Korec a E. Smatanová (1999). V. Ira (2003) se dotazoval 511 univerzitních studentů v Bratislavě na různé stránky kvality životního prostředí a vybavenosti v jednotlivých administrativních obvodech Bratislavy.

Mladý bratislavský geograf I. Andráško shrnul ve své dizertační práci Andráško (2007) svůj předchozí výzkum prostorové struktury kvality života ve městě. Kvalita života má podle autora objektivně existující dimenze (sociální a demografické dimenze, „životně prostředové“ a „vybavenostní“ dimenze) a dimenze subjektivní, subjektivně vnímané a hodnocené obyvateli a návštěvníky (respondenty). V 75 sloučených urbanistických obvodech Bratislavy uskutečnil s pomocí 25 indikátorů a faktorové analýzy vyhodnocení sociální prostorové rozmanitosti a s pomocí 28 indikátorů a shlukové analýzy vyhodnocení prostorové rozmanitosti životních podmínek. Navíc s pomocí několika kritérií vyhodnotil také spokojenost dotazovaných obyvatel Bratislavy s kvalitou života v částech Bratislavy a srovnával odpovědi respondentů s předchozím hodnocením. Práce Andráško (2005, 2008) jsou teoreticky zaměřené. Andráško (2006) analyzuje sociální a demografické dimenze kvality života v prostoru Bratislavy, práce Ira, Andráško (2007) časopisecky shrnuje zmíněnou disertační práci a důkladně rozpracovává pojem kvalita života. Na západě se problematika kvality života a jejího měření diskutuje již řadu let. Jedním ze shrnutí této problematiky je práce Felce, Perry (1995), nebo Cicerchia (1996).

Pražský urbánní geograf L. Sýkora se od začátku 90. let 20. století systematicky zabývá odůvodňováním postsocialistických proměn sociální prostorové struktury Prahy (např. Sýkora, 1999). Významný pražský urbánní sociolog J. Musil inspiruje svými studii a články již řadu let české sociální geografie (hlavně české urbánní geografie) – z poslední doby např. Musil (2001, 2003). V práci Gajdoš (2002) jsme našli řadu teoretických urbánně sociologických podnětů.

Článek P. Ptáčka o sociální a demografické prostorové struktuře města Olomouc (Ptáček, 2004) je nám svým charakterem blízká, neboť autor pracoval s dostupnými údaji ze Sčítání 2001 a 1991 za urbanistické obvody Olomouce, města, které je svou populační velikostí a funkcí blízké Českým Budějovicím. Územní rozmanitost hodnot sledovaných indikátorů se podle autora v Olomouci zatím příliš nezměnila. Sociálně ekologickou srovnávací analýzou prostorů moravskoslezské Ostravy a jihopolských Katovic je článek Vystoupil, Węclawowicz (1987).

Naším současným geografům jsou bohužel málo známé práce našich urbanistů hodnotící a srovnávající tzv. „kvalitu vnějšího obytného prostředí“ jednotlivých částí měst. Například již starší výzkumná zpráva Hapl, Link, Dvořák (1989) vytváří obecný systém

expertního váženého mnohokriteriálního bodového oceňování kvality vnějšího obytného prostředí čtvrtí měst, který pak lze „nasadit“ na různá města a jejich čtvrti. Podobný systém, ale pro prostředí dílčích částí venkovských sídel, byl vypracován v dizertační práci Kubeš (1991).

4.3. DATA A METODIKA PRO HODNOCENÍ VYBRANÝCH ASPEKTŮ SOCIÁLNÍ A DEMOGRAFICKÉ PROSTOROVÉ STRUKTURY ČESKÝCH BUDĚJOVIC A ŘEŠENÉ ČÁSTI JEJICH ZÁZEMÍ

Česká statistika nabízí velké množství údajů ze sčítání obyvatel a z průběžné registrace obyvatel, většinou ale v územní podrobnosti za celé obce. Mnohem méně údajů je dostupných za menší jednotky – za urbanistické obvody města a za části obcí (event. i za jejich místní části). Z této nabídky jsme vybrali několik „sloupců“ údajů u kterých jsme se domnívali, že budou po zakomponování do vhodně nastavených indikátorů dobře zobrazovat rozmanitost sociální a demografické prostorové struktury města a jeho zázemí, konkrétně Českých Budějovic a sídel v řešeném zázemí Českých Budějovic. Použité indikátory, potřebné údaje a zdroje těchto údajů jsou popsány v analytických subkapitolách tohoto příspěvku.

Data ze Sčítání provedeného 1. 12. 1970 jsme získali z lexikonu Kolektiv (1976), data ze Sčítání uskutečněného 1. 11. 1980 jsme získali z lexikonu Kolektiv (1984), z lexikonu Kolektiv (1994) jsme přepisovali údaje zjištěné při Sčítání konaném 3. 3. 1991 a údaje ze Sčítání 1. 3. 2001 byly publikovány v lexikonu Kolektiv (2005) a v dalších statistikách a databázích. Bohužel, novější údaje charakterizující obyvatelstvo v požadované územní podrobnosti nejsou k dispozici. Údaje z průběžné registrace počtu bydlících obyvatel se váží k 1. 7. 2005 a získali jsme je z databáze ČSÚ, eventuálně přímo z obcí řešeného území. Řešené území je vymezeno ve shodě s řešeným územím v příspěvku Kubeš, Švec (2009) v této publikaci. Je vymezeno poněkud nepřirozeně – „čtvercem“ zasahujícím k městečkům a městysům Českobudějovické aglomerace – Mapy 4b. a 7b. Českobudějovickou aglomeraci jsme uvnitř tohoto „čtverce“ vymezili prostřednictvím převažujícího městského charakteru zástavby. Na okrajích tohoto „čtverce“ řešeného území se vyskytují venkovská sídla s převažující zástavbou venkovských usedlostí. Tato venkovská sídla do Českobudějovické aglomerace nezahrnujeme. V předmluvě celé publikace jsou diskutovány různé přístupy k vymezování Českobudějovické aglomerace.

V Tabulce 1. je uveden seznam všech 61 *urbanistických obvodů města* Českých Budějovic (jsou zobrazeny v Mapách 1 – 10). V Tabulce 2. je uveden seznam všech sledovaných 84 *částí obcí (sídel)* námi vymezeného zázemí Českých Budějovic (jsou zobrazeny v Mapách 4b. a 7b.). Venkovské části „administrativních“ Českých Budějovic – Haklovy Dvory, Zavadilka, České Vrbné, Třebotovice a Kaliště - jsou zařazeny do zmíněných 84 částí obcí (sídel) zázemí Českých Budějovic.

Přiřazení jednotlivých urbanistických obvodů a částí obcí do jednotlivých typů zón *geneticko – koncentrické zonace (struktury) města* Českých Budějovic a zázemí Českých Budějovic je rovněž provedeno v souladu s dalšími příspěvky této publikace – Kubeš, Švec, 2009; Kubeš, 2009a a Kubeš, 2009b. *Jádro města* Českých Budějovic je tvořeno urbanistickým obvodem (u.o.) 001, *vnitřní město mimo jádro* Českých Budějovic pak u.o. 002, 012, 013, 015, 016, 017, 044, 047, 053, 054, 055 a také 066, zbylé u.o. pak spadají do *předměstí* Českých Budějovic. V řešeném zázemí Českých Budějovic pak rozlišujeme tyto zóny – tyto typy sídel (částí obcí) - *suburbia příměstské krajiny*, *suburbia venkovské krajiny* a *městečka a městysy aglomerace*, za hranici aglomerace (aglomerace vymezené městským charakterem zástavby sídel) pak vymezujeme „zónu“ *venkovských sídel s větším zastoupením rodinných domů městského charakteru* a „zónu“ *venkovských sídel s menším zastoupením*

Tabulka 1. Urbanistické obvody města České Budějovice uspořádané podle geneticko – koncentrických zón

Část obce *	Kód urban. obvodu	Název urbanistického obvodu	Počet obyv. r.2005	Část obce	Kód urban. obvodu	Název urbanistického obvodu	Počet obyv. r.2005
<i>Jádro města</i>				<i>Předměstí (pokračování)</i>			
ČB 1	001	České Budějovice - střed	1377	ČB 5	037	U Vrbného	90
<i>Vnitřní město mimo jádro</i>				ČB 5	038	Suché Vrbné	3627
ČB 1	002	Sokolský ostrov	7	ČB 5	039	U Dobrovodského potoka	247
ČB 3	012	U Požární zbrojnice	2515	ČB 5	040	Pohůrka (nová)	515
ČB 3	013	U Hřbitova (starý)	3599	ČB 5	043	U Rybníčku	4
ČB 3	015	Za Poliklinikou (sever)	2659	ČB 6	045	U Nádraží	20
ČB 3	016	Na Sadech	3311	ČB 6	046	U Novohradské	198
ČB 3	017	U Pekárenské	4134	ČB 6	048	U Malého jezu - U Špačků	3
ČB 6	044	Brněnské(Vídeňské) předm.	2708	ČB 6	049	Mladé - Červený Dvůr	1736
ČB 6	047	Havlíčková kolonie	2737	ČB 6	050	U Špačků - za hřbitovem	97
ČB 7	053	V Háječku	57	ČB 6	051	Nové Hodějovice	884
ČB 7	054	U Matice školské	3197	ČB 6	052	Za Potokem	90
ČB 7	055	U Pivovaru	15	ČB 7	056	U Malše	1
ČB 2	066	Čtyři Dvory - střed	536	ČB 7	057	U plavské silnice	82
<i>Předměstí</i>				ČB 7	058	Krumlovské(Linecké)předm.	3986
ČB 2	003	Stromovka	185	ČB 7	059	Nemocnice	0
ČB 2	004	Čtyři Dvory	1595	ČB 7	060	U nemocnice	10
ČB 2	005	Vysoká škola	344	ČB 7	061	Rožnov - sever	3335
ČB 2	006	Sídlště Šumava	5893	ČB 7	062	Za Lineckou tratí	50
ČB 2	007	Švábův Hrádek	1	ČB 7	063	Rožnov - jih	901
ČB 2	008	U Vávrovského rybníka	0				
ČB 2	009	Sídlště Vltava	11376				
ČB 2	011	Přístav	0				
ČB 2	067	Sídlště Máj	17099				
ČB 3	014	Sídlště Na Pražské	5969				
ČB 3	018	Zahrádky	1				
ČB 3	019	U Pražské silnice	396				
ČB 3	020	Za Voříškovým Dvorem	30				
ČB 3	021	Kněžské Dvory	516				
ČB 3	022	Nemanice	2110				
ČB 3	023	Dolní Světlíky	0				
ČB 3	024	Nemanický rybník	20				
ČB 3	025	U Čertíka	121				
ČB 4	026	Na Světlících	50				
ČB 4	027	Za Otýlí	50				
ČB 4	028	Nové Vráto - prům. obvod	30				
ČB 4	029	U Rozumova Dvora	2				
ČB 4	030	Husova kolonie	290				
ČB 4	031	Husova kolonie - zahrádky	16				
ČB 4	032	Nové Vráto	700				
ČB 4	033	U Křížku	490				
ČB 5	035	Suché Vrbné - prům. obvod	359				
ČB 5	036	Pětidomí	2813				

Poznámka: Názvy u.o. Českých Budějovic se z hlediska podoby gramatiky v jednotlivých oficiálních statistikách značně odlišují. Tato podoba je převzata z práce Kolektiv (2000). Počty obyvatel byly získány z ČSÚ v Č. B.

* Zde se jedná o administrativní části obce (města) České Budějovice.

Tabulka 2. Sídla (části obcí) v řešeném zázemí Českých Budějovic podle geneticko – koncentrických zón

Název sídla - části obce	Počet obyv. r.2005	Název sídla - části obce	Počet obyv. r.2005
<i>Suburbia příměstské krajiny</i>		<i>Venkovská sídla s větším zastoupením rodinných domů městského charakteru</i>	
Adamov	515	Čejkovice	298
Bavorovice	310	Češnovice	206
Borek	1203	Doudleby (bez Straňan)	131
Boršov nad Vltavou	619	Heřmaň	159
Březí (obec Kamenný Újezd)	43	Kaliště u Lipí	150
Černý Dub	175	Křenovice	361
České Vrbné (město Č. Budějovice)	415	Munice	211
Dasný	280	Straňany	228
Dobrá Voda	2326	Strážkovice	297
Doubravice	246	Vrábče	351
Dubičné	320	Zborov	185
Haklovy Dvory (město Č. Budějovice)	170	Zvíkov	256
Hlinsko (obec Rudolfov)	165	<i>Venkovská sídla s malým zastoupením rodinných domů městského charakteru</i>	
Homole (včetně Nových Homolí)	791	Borovnice	103
Hrdějovice	1532	Červený Újezdec	31
Hůry	459	Dobřejšovice	213
Jelmo	35	Hradce	47
Libnič	356	Hrutov	26
Litvínovice	824	Jamně	36
Mokré	408	Kaliště (město Č. Budějovice)	67
Opatovice (obec Hrdějovice)	47	Kolný	52
Planá	265	Koroseky	33
Pohůrka-Stará (obec Srubec)	354	Kroclov	22
Poříčí (obec Boršov nad Vltavou)	582	Levín	31
Roudné	649	Lhotice	98
Rudolfov	2252	Lomec	45
Srubec	946	Ohrazení	97
Staré Hodějovice	985	Ohrazeníčko	53
Šindlovy Dvory	503	Radostice	193
Úsilné	338	Střížov	173
Včelná	1511	Trocnov	113
Vídov	310	Velechvín	103
Vráto	230	Zahorčice	56
Zavadilka (město Č. Budějovice)	499	Zaliny	98
<i>Suburbia venkovské krajiny</i>		Závraty	35
Branišov	205	<i>Městečka a městyse aglomerace</i>	
Dubné	551	Hluboká nad Vltavou	3744
Hlincová Hora	308	Kamenný Újezd (včetně Bukovce)	1752
Hosín	479	Ledenice	1810
Hůrka (obec Nová Ves)	329	Lišov	2996
Jivno	226	Zliv	3703
Nedabyle	282		
Nová Ves	302		
Plav	352		
Třebín	175		
Třebotovice (město Č. Budějovice)	300		

Poznámka: Počty obyvatel uvedené kurzívou jsou pouze přibližné. Jsou odvozeny z počtu obyvatel celé obce v roce 2005 a z podílů obyvatel za části obce v roce 2001. Data zjišťovaná telefonicky a mailem z obcí.

rodinných domů městského charakteru, ty ale zasahují do řešeného území jen na jeho okrajích – podrobněji v Kubeš, Švec (2009). Příslušnost k určité zóně geneticko – koncentrické zonace města a jeho zázemí je v našich analýzách důležitým třídícím znakem a jedním z nástrojů vysvětlování zjištěné prostorové rozmanitosti.

Také příslušnost k *urbanisticko morfologickému typu zástavby ve městě České Budějovice* je v našich analýzách důležitým třídícím znakem a nástrojem objasňování prostorové rozmanitosti. Vybrali jsme typ *vícepodlažní ulicově – bloková zástavba* (u.o. 001, 012, 015, 016, 044, 047, 054), *mnohopodlažní bloková zástavba sídlišť* (u.o. 006, 009, 013, 014, 017, 054, 056, 067), *jiná zástavba města* (zbylé u.o. většinou se zástavbou městských rodinných domů). Detailnější zdůvodnění této typologie je uskutečněno v příspěvku Kubeš (2009b).

V Mapách 1. – 10. tohoto příspěvku jsou u.o. Českých Budějovic spadající do jádra, vnitřního města a předměstí ohraničeny tučnou čarou. U.o. s vícepodlažní ulicově – blokovou zástavbou mají v těchto mapách tučně vyznačené kódy a u.o. s mnohopodlažní blokovou zástavbou sídlišť mají v těchto mapách podtržené kódy. Legendy v Mapách 4b. a 7b. vysvětlují vyznačení typů sídel v řešeném zázemí Českých Budějovic. Vše je v souladu s členěním u.o. a sídel v Tabulkách 1. a 2.

K vyhodnocování sledovaných aspektů sociální a demografické prostorové struktury Českých Budějovic a řešeného zázemí Českých Budějovic jsme měli k dispozici pracovní tabulky se vstupními údaji a s hodnotami všech sledovaných indikátorů za všechny sledované u.o. Českých Budějovic a za všechna sledovaná sídla (části obcí) řešeného zázemí Českých Budějovic. Vytvořili jsme také shrnující tabulky (Tabulka 3. – 6. v tomto příspěvku) s údaji a hodnotami sledovaných indikátorů za sledované typy u.o. a sídel. Hodnoty většiny použitých indikátorů jsme také zobrazili v mapách (v kartogramech a kartodiagramech) – Mapa 1. – Mapa 10. Pokud v urbanistickém obvodu bydlelo méně než 25 obyvatel, potom jsme tento urbanistický obvod z důvodu nedostatečného počtu obyvatel nesledovali.

V následujících subkapitolách analyzujících rozmanitost prostorové struktury města České Budějovice a sídel jeho zázemí podle jednotlivých vybraných aspektů budeme většinou postupovat podle tohoto scénáře: diskuse problematiky (a), cíle a příslušné hypotézy (b), charakteristika a zdůvodnění použitého indikátoru (c), hodnoty indikátoru podle příslušnosti k jednotlivým zónám geneticko – koncentrické zonace a ke sledovaným urbanisticko – morfologickým typům zástavby a jejich zdůvodnění (d), další jednotlivé projevy hodnot a jejich zdůvodnění (e), srovnání hodnot indikátorů Českých Budějovic, Plzně, Ústí nad Labem, Liberce a Pardubic (f).

V analytické části našeho příspěvku si neklademe ambice vyhodnotit sociální a demografickou prostorovou strukturu Českých Budějovic a sídel jejich řešeného zázemí ve všech jejich aspektech. Vzhledem k dostupnosti údajů a složitosti problematiky budeme parciálně vyhodnocovat jen některé aspekty těchto struktur prostřednictvím hodnot snad vhodně zvolených indikátorů. Nicméně na některé souvislosti a podmíněnosti poukážeme.

4.4. HODNOCENÍ VYBRANÝCH ASPEKTŮ SOCIÁLNÍ A DEMOGRAFICKÉ PROSTOROVÉ STRUKTURY ČESKÝCH BUDĚJOVIC A JEJICH ŘEŠENÉHO ZÁZEMÍ

4.4.1. Hodnocení rozmístění obyvatel na území Českých Budějovic a jejich zázemí

Cílem subkapitoly 4.1. je především popsat současné rozmístění obyvatel v prostoru Českých Budějovic a v prostoru řešeného zázemí Českých Budějovic tak, abychom toto poznání mohli využít v dalších analytických subkapitolách.

Námi vymezená Českobudějovická aglomerace je z hlediska rozložení zástavby poměrně koncentricky uspořádaná (pouze v severozápadním sektoru řešeného území došlo

zatím k méně výraznému poměštění zde ležících sídel) a je jednojaderná (městečka a městyse Českobudějovické aglomerace – Hlubokou nad Vltavou, Kamenný Újezd, Ledenice, Lišov a Zliv – nelze vzhledem k jejich velikosti a významu považovat ani za podružná jádra této aglomerace). V řešeném zázemí Českých Budějovic mimo aglomeraci předpokládáme rovnoměrné rozmístění sídel (pouze větší lesní celky tuto rovnoměrnost narušují). Předpokládáme, že v prstenci okolo Českých Budějovic došlo díky suburbanizaci k výraznému populačnímu zvětšení zde ležících sídel, a to zvláště severovýchodně, východně a jihovýchodně od Českých Budějovic.

K popisu rozmístění obyvatelstva v řešeném území jsme využili údaje ze sčítání obyvatel – počet trvale bydlících obyvatel při Sčítání 1970, 1980 a 1991 a počet bydlících obyvatel při Sčítání 2001, navíc také počet bydlících obyvatel podle průběžné registrace k 31.12. 2005 (vždy v členění za u.o. města České Budějovice a za části obcí v řešeném zázemí Českých Budějovic). Na základě těchto dat jsme pak vytvořili *indexy vývoje obyvatel* ve sledovaných obdobích. Sledování *hustoty zalidnění* mělo smysl jen za u.o. Českých Budějovic. Rozlohy urbanistických obvodů jsme zjišťovali pouze odečítáním z map, takže hodnoty hustot zalidnění v u.o. nejsou tak přesné.

Jak jsme již uvedli, Českobudějovická aglomerace je jednojaderná. Poměr počtu obyvatel jádra a ostatních částí aglomerace činí 93184 : 38177, resp. 2,44 : 1 – Tabulka 3. Městečka a městyse Českobudějovické aglomerace nevytvářejí homogenní skupinu sídel (velikostně, funkčně ani charakterem zástavby). Jsou poměrně kruhovitě rozmístěny po okraji aglomerace, pouze na západě aglomerace takovéto sídlo neleží (sídlu Dubné zatím za městyse považovat nelze, i když podle dřívější „střediskové soustavy osídlení“ se jím mělo stát). Tato

Tabulka 3. Vývoj a současný počet obyvatel a hustota zalidnění v typech urbanistických obvodů Českých Budějovic a sídel řešeného zázemí Českých Budějovic (r. 1970, 1980, 1991, 2001, 2005)

Typy urbanistických obvodů nebo sídel	Počet obyvatel v roce					Vývoj počtu obyvatel mezi lety [] (výchozí rok = 100)			Hustota zalidnění [obyv./ha] r.2005
	1970	1980	1991	2001	2005	1970- -1980	1980- -1991	1991- -2005	
Typy urbanistických obvodů města:									
- jádro města	3844	2827	2164	1845	1377	73,54	76,55	63,63	54,54
- vnitřní město mimo jádro	46639	34410	29718	26665	25475	73,78	86,36	85,72	67,34
- předměstí	25281	50108	64249	67566	66332	198,20	128,22	103,24	21,01
- u.o. s vícepodlažní ulicově - blokovou zástavbou	33423	25525	22247	19844	18504	76,37	87,16	83,18	75,35
- u.o. s blokovou zástavbou sídlišť	19902	37066	51224	53695	51268	186,24	138,20	100,09	98,51
- u.o. s jinou zástavbou	28049	29025	26312	25877	26609	103,48	90,65	101,13	9,39
Celkem za město:	75764	87345	96131	96076	93184	115,29	110,06	96,93	26,17
Typy sídel v řeš. zázemí Českých Budějovic:									
- suburbia příměstské krajiny	12646	14980	15962	18251	20663	118,46	106,56	129,46	.
- suburbia venkovské krajiny	2394	2414	2550	3004	3509	100,84	105,63	137,61	.
- venkovská sídla s větším zastoupením RD městského charakteru	2510	2610	2539	2688	2833	103,98	97,28	111,58	.
- venkovská sídla s malým zastoupením RD městského charakteru	2308	1873	1594	1563	1705	81,15	85,10	106,59	.
- městečka a městyse aglomerace	10947	12348	12957	13453	14005	112,80	104,93	108,09	.
Celkem za sídla v řešeném zázemí Českých Budějovic:	30805	34225	35602	38959	42735	111,10	104,02	119,97	.
Celkem za řešené území:	106569	121570	131733	135035	135919	114,08	108,36	103,16	.

Zdroj: ČSÚ – sčítání obyvatel, obce - průběžná registrace obyvatel, upraveno.

městečka a městyse stále mírně populačně narůstají – Tabulka 3.

Suburbia venkovské krajiny Českobudějovické aglomerace leží vně Českobudějovické kotliny, většinou na okraji Třeboňské pánve, Novohradského podhůří a Českobudějovické pánve. Z hlediska počtu obyvatel spadají nejčastěji do velikostní kategorie 200 – 499 obyvatel – Tabulka 2. a Mapa 4b. Jejich populační vývoj po roce 1991 je značně vzestupný – Tabulka 3. Mimo řešené území jsou takovými suburbii Českých Budějovic ještě sídla Dolní Třebonín a Římov. Lze předpokládat, že suburbanizace v budoucnu zasáhne i některá další, od Českých Budějovic vzdálenější sídla, která se pak stanou suburbii venkovské krajiny Českobudějovické aglomerace.

Suburbia příměstské krajiny Českobudějovické aglomerace jsou populačně mnohem významnější – Tabulka 2., 3. a Mapa 4b. Některá z nich se jako suburbia rozvíjela už za socialismu a jejich stavební a populační rozvoj pak obvykle pokračoval i po roce 1989 (pouze Hrdějovice, Dobrá Voda, Rudolfov a Včelná mají po roce 1989 malé populační a bytové přírůstky). V roce 1991 v nich žilo 15962 obyvatel, v roce 2005 již 20663 obyvatel (Tabulka 3.) a začátkem roku 2008 již 22165 obyvatel – Kubeš (2009b). Suburbia příměstské krajiny, která leží v Českobudějovické kotlině, na dohled od Českých Budějovic, nevytvářejí velikostně homogenní soubor sídel. Jde o sídla spadající nejčastěji do velikostní kategorie 200 – 499 obyvatel (41,2 % těchto sídel) a 500 – 999 obyvatel (26,5 %). Více než 1000 obyvatel měla v roce 2005 tato suburbia příměstské krajiny – Hrdějovice, Borek, Rudolfov, Dobrá Voda a Včelná, od roku 2008 také Srubec a Staré Hodějovice. Nejvíce suburbii příměstské krajiny lze nalézt východně od Českých Budějovic (na svahu Lišovského prahu) a také severovýchodně a jižně od Českých Budějovic. Populační přírůstky jednotlivých suburbii Českobudějovické aglomerace zaznamenává tabulka v příspěvku Kubeš (2009b). Migrační pohyb mezi Českými Budějovicemi a sídly v zázemí Českých Budějovic analyzoval Čekal (2005, 2009).

Koncentrický charakter nárůstu počtu (hustoty) obyvatel na území Českých Budějovic, charakteristický pro České Budějovice druhé poloviny 19. století a první poloviny 20. století, byl zásadně narušen v 70. a 80. letech 20. století výstavbou populačně významných sídlišť vystavěných „na zelené louce“ u severozápadního okraje města – Sídlíště Šumava (u.o. 006, v roce 2005 celkem 5893 obyvatel), Sídlíště Na Pražské (u.o. 014, 5969 obyvatel), Sídlíště Vltava (u.o. 009, 11376 obyvatel) a Sídlíště Máj (u.o. 067, 17099 obyvatel) – Tabulka 1. a Mapa 1. Výstavbou sídlišť na severozápadě města došlo k přemístění populačního těžiště města Českých Budějovic z jádra města směrem k severozápadu. To mělo následně dopad na dopravní a komunikační systém města. V českobudějovickém vnitřním městě se neustále snižuje počet obyvatel – Tabulka 3. a také Kubeš, Švec (2009). Úbytky se zde ale v poslední době zmenšují, neboť v některých zdejších urbanistických obvodech lze zaznamenat náznaky reurbanizace. Urbanistické obvody vnitřního města mimo jádro spadají většinou do velikostní kategorie 1000 – 2499 obyvatel – Tabulka 1. a Mapa 1. Jde o u.o. 012, 015, 016, 044, 047, 054. Do vnitřního města jsme zařadili i dva u.o. se zástavbou sídlišť (u.o. 013 a 017) také spadající v roce 2005 do velikostní kategorie 1000 – 2499 obyvatel.

Výstavba ulicově - blokové zástavby s jedno až dvoupatrovými řadovými rodinnými domy a s menšími vícebytovými domy uskutečněná začátkem 19. a 20. století na Lineckém (Krumlovském) předměstí a v Suchém Vrbném vytvořila výběžky vyššího počtu obyvatel a vyšší hustoty zalidnění i za hranici českobudějovického vnitřního města. Do těchto výběžků můžeme zařadit u.o. 058 Krumlovské (Linecké) předměstí (3986 obyvatel v roce 2005), u.o. 036 Pětidomí (2813 obyvatel) a u.o. 038 Suché Vrbné (3627 obyvatel). Pouze několik dalších urbanistických obvodů předměstí Českých Budějovic vykazovalo alespoň 500 – 999 obyvatel v roce 2005. Na předměstí převažují urbanistické obvody s malým počtem obyvatel a s velmi malou hustotou zalidnění (Mapa 2.). Leží v nich pouze skupiny rodinných domů a/nebo průmyslová a průmyslově obslužná zástavba, sportoviště, zeleň.

Nejvyšší hustotu zalidnění v Českých Budějovicích vykazují u.o. 006 Sídliště Šumava (v roce 2005 zde bydlelo na jednom hektaru plochy průměrně 141,7 obyvatel, v roce 1980 dokonce 194,6 obyvatel) a u.o. 067 Sídliště Máj (v roce 2005 zde ve většinou zahuštěných a vysokých panelových domech bydlelo 129,1 obyvatel na jeden hektar plochy). Urbanistické obvody vnitřního města v současnosti vykazují hustotu zalidnění nejčastěji v intervalu 75,1 – 100,0 obyvatel na hektar. Ovšem před osmdesáti lety zde žilo mnohem více obyvatel. V jádru Českých Budějovic (u.o. 001), zasaženém citizací, jsme zaznamenali v současnosti 54,5 obyvatel/hektar, přitom v roce 1930 zde žilo na jednom hektaru plochy průměrně 205,1 obyvatel. Citizace přeměňující byty na prostory specifických služeb silně proniká i do Vídeňského (Brněnského) předměstí (u.o. 044), kde snižuje počet bydlících obyvatel a hustotu zalidnění. Tři u.o. vnitřního města Českých Budějovic mají výrazně nižší hustotu zalidnění, neboť se v nich rozprostírají sportoviště (u.o. 002), tužkárna a administrativa (u.o. 053) a měšťanský pivovar (u.o. 055) – Mapa 2.

Do řešeného zázemí Českých Budějovic jsme zařadili i venkovská sídla za hranicí Českobudějovické aglomerace – Mapa 4b. Tato venkovská sídla jsou populačně středně velkými sídly (200 – 499 obyvatel, celkem 9 sídel), populačně menšími sídly (100 – 199 obyvatel, celkem 9 sídel), populačně malými sídly (50 – 99 obyvatel, celkem 7 sídel) a populačně velmi malými sídly (0 – 49 obyvatel, celkem 9 sídel). Shluky malých a velmi malých venkovských sídel se vyskytují v severovýchodním „rohu“ řešeného území (kolem sídla Kolný) a také v jeho jihozápadním „rohu“, západně od Boršova nad Vltavou. V posledních letech zaznamenáváme prakticky ve všech sledovaných venkovských sídlech mírný populační růst.

4.4.2. Hodnocení rozmanitosti věkové skladby obyvatel na území Českých Budějovic a jejich řešeném zázemí

Jak jsme již uvedli v kapitole 2, věková skladba obyvatel v dané lokalitě (v u.o., či v sídle) odráží stáří zdejší zástavby (pokud vznikla relativně nedávno „na zelené louce“, tak je zde mladší populace), generační cykly, dlouhodobý vývoj porodnosti a úmrtnosti zdejší populace, určitý vliv může mít také migrační výměna obyvatel spojená s „věkově vyhraněnými“ procesy suburbanizace, či gentrifikace. Jde tedy o mnoho jevů působících i v dřívějších obdobích vývoje. Můžeme předpokládat, že na českobudějovických sídlištích bude ještě stále bydlet mladší obyvatelstvo, stejně tak v suburbiích českobudějovického zázemí a že v českobudějovickém vnitřním městě a ve venkovských sídlech v řešeném zázemí Českých Budějovic nezasažených suburbanizací bude bydlet starší obyvatelstvo. Lze také předpokládat, že v roce 2011 (při dalším sčítání) bude prostorová rozmanitost věkové skladby obyvatel řešeného území poněkud jiná a celkově nižší.

Statistický lexikon obcí (Kolektiv, 2005), který uvádí vybrané údaje ze Sčítání 2001 v podrobnosti za urbanistické obvody měst a části obcí (sídla, také za jejich místní části), obsahuje mimo jiné počty obyvatel ve věkových skupinách 0 – 14 let a 65 a více let (počet obyvatel ve věku 15 – 64 lze dopočítat z celkového počtu obyvatel). Na základě této nabídky jsme sestavili indikátor „*index stáří obyvatel*“, sestrojený jako podíl počtu obyvatel ve věkové skupině 65 a více let a počtu obyvatel ve věkové skupině 0 – 14 let, násobený stem. Budeme také přihlížet k *zastoupení obyvatel věkové skupiny 0 – 14 let, resp. 15 – 64 let, resp. 65 a více let*, a také k *vývoji podílu obyvatel ve věkové skupině 0 – 14 let*.

V Tabulce 4. můžeme ve sloupci „*index stáří obyvatel v roce 2001*“ poněkud překvapivě zaznamenat významně mladší obyvatelstvo bydlící v řešeném zázemí Českých Budějovic než v samotných Českých Budějovicích (76,44 : 83,80). Tento stav dokumentují i další sloupce hodnot v Tabulce 4. Nicméně v meziměstském srovnání vykazují České Budějovice poměrně mladou populaci obyvatel – Tabulka 7. Na území Českých Budějovic

najdeme nejstarší obyvatelstvo ve vnitřním městě mimo jádro – 135,74. V jádru je dnes mnohem mladší obyvatelstvo – 83,75, což indikuje zdejší výměnu a proměnu obyvatelstva. V jádru města jsme mezi lety 1980 a 2001 ve věkové skupině obyvatel 0 – 14 let zjistili nejnižší úbytek – Tabulka 4. Na českobudějovických sídlištích stále bydlí (r. 2001) obyvatelstvo s nejmladší věkovou skladbou, ale i zde obyvatelstvo rychle stárne (Tabulka 4.), zvláště na sídlištích dříve vystavěných. V 70. a 80. letech 20. století se na českobudějovická sídliště nejvíce stěhovali mladí manželé s dětmi. Ti se dnes (r. 2001) blíží důchodovému věku a jejich děti s nimi už dnes většinou nebydlí. Na druhou stranu směřuje do českobudějovických sídlišť, zvláště předměstských odlehlých a zahuštěných sídlišť, migrační proud sociálně slabších rodin většinou s více dětmi. Podobné procesy probíhají v panelových sídlištích dalších větších měst Česka (Kučera, 2002), ale i Polska, Slovenska a Maďarska (Egedy, 2003) vystavěných v období socialismu.

V suburbii Českých Budějovic bydlí obyvatelstvo mladší – 74,77 a 75,41 (hodnoty indikátoru „index stáří obyvatel“) – Tabulka 4., což se dalo předpokládat (suburbánní migraci uskutečňují nejčastěji mladší rodiny s dětmi finančně dobře zajištěné). Nepředpokládali jsme ovšem tak příznivé hodnoty indexu stáří obyvatel ve venkovských sídlech s větším zastoupením rodinných domů městského charakteru – Tabulka 4. Vysvětlení je obtížné. V těchto většinou střediskových a komunikačně dobře položených venkovských sídlech se asi

Tabulka 4. Věková skladba obyvatel a autochtonnost obyvatel v typech urbanistických obvodů Českých Budějovic a sídel v řešeném zázemí Českých Budějovic (r. 1980, 2001)

Typy urbanistických obvodů nebo sídel	Zastoupení věkových skupin v r.2001 v %			Vývoj podílu obyv.věkové skupiny 0-14 v l.1980-2001 v %	Index stáří obyvatel v r.2001	Podíl obyv. narozených a v r.2001 bydlících na území obce v % *
	0-14	15-64	65+			
Typy urbanistických obvodů města:						
- jádro města	15,01	72,41	12,57	-4,09	83,75	56,48
- vnitřní město mimo jádro	13,41	68,39	18,20	-6,96	135,74	53,07
- předměstí	16,79	71,90	11,32	-9,02	67,42	50,68
- u.o. s vícepodlažní ulicově - blokovou zástavbou	14,22	69,36	16,42	-5,25	115,45	55,05
- u.o. s blokovou zástavbou sídlišť	16,96	71,43	11,61	-10,01	68,49	48,24
- u.o. s jinou zástavbou	14,16	69,90	15,94	-7,25	112,52	55,55
Celkem za město:	15,81	70,93	13,25	-7,63	83,80	51,45
Typy sídel v řeš. zázemí Českých Budějovic:						
- suburbia příměstské krajiny	16,38	71,38	12,25	-7,20	74,77	37,20
- suburbia venkovské krajiny	16,25	71,50	12,25	-6,04	75,41	44,87
- venkovská sídla s větším zastoupením RD městského charakteru	17,93	69,64	12,43	-7,32	69,29	50,04
- venkovská sídla s malým zastoupením RD městského charakteru	16,38	65,39	18,23	-2,73	111,33	54,45
- městečka a městyse aglomerace	16,56	70,78	12,66	-7,74	76,44	47,34
Celkem za sídla v řešeném zázemí Českých Budějovic:	16,54	70,82	12,64	-7,09	76,44	42,87
Celkem za řešené území:	16,02	70,90	13,08	-7,48	81,61	48,98

* Poznámka: V první části sloupce jde o obec České Budějovice, v druhé části sloupce o obce sledovaných sídel, vše podle administrativního vymezení z roku 2001. Zdroj: ČSÚ - sčítání obyvatel, upraveno.

postupně soustřeďovaly mladší rodiny venkovského obyvatelstva, které si zde vystavěly rodinné domy. Vedle sebe ležící sídla tohoto typu mají někdy zcela odlišné hodnoty indexu. V populačně malých venkovských sídlech může být věková skladba obyvatelstva zásadně ovlivněna výskytem/příchodem/odchodem rodiny s mnoha dětmi. Jedině důkladným místním dotazováním a rozбором starších statistických údajů by bylo možné odůvodnit současné hodnoty indexu stáří obyvatel v jednotlivých sídlech řešeného území.

4.4.3. Hodnocení rozmanitosti autochtonnosti obyvatel na území Českých Budějovic a jejich řešeného zázemí

Rodilí obyvatelé městské čtvrti, kteří chodili do nedaleké školy a kteří v této městské čtvrti prožili mládí a další etapy života, vytvářejí v této městské čtvrti stabilizovanou autochtonní (odtud pocházející) komunitu místních obyvatel, která se do značné míry vzájemně zná a potkává, která vnímá a diskutuje problémy městské čtvrti a která chce tyto problémy řešit. Autochtonní obyvatelé žijící ve stabilizovaných čtvrtích zde většinou chtějí dále zůstat, a proto si zde zvelebují své rodinné domy a byty. Tato konstatování lze přiměřeně vztáhnout i na obyvatelstvo jednotlivých řešených venkovských sídel.

Statistický lexikon obcí ze Sčítání 2001 (Kolektiv, 2005) nabízí údaj „počet obyvatel narozených v obci“. Jde o obyvatele, kteří při Sčítání 2001 bydleli na území obce, ve které měla jejich matka v době jejich narození trvalé bydliště (dle územního vymezení obcí z roku 2001). Název údaje v lexikonu tedy není zcela přesný. Tento údaj jsme využili k tvorbě indikátoru „podíl obyvatel narozených a v roce 2001 bydlících na území obce“ (viz. zmíněná nepřesnost). Na tomto místě musíme upozornit na některé problémy vyplývající z charakteru indikátoru a vyplývající z vyplňování a ze zpracování vstupních údajů při Sčítání 2001: Součástí stabilizované komunity místních obyvatel se jistě postupně stali i ti, kteří se zde sice nenarodili, ale žijí zde desítky let svého života. Při Sčítání 2001 respondenti nemuseli přesně znát „bydliště jejich matky v době jejich narození“. Respondenti bývají zvyklí uvádět místo svého narození - tím může být vzdálené město s porodnicí, ve kterém jejich matka ani oni nikdy nebydleli. Oproti sousedním sídlům jsou nepřiměřeně vysoké hodnoty indikátoru dosahovány ve venkovských částech (sídlech) města České Budějovice (v Haklových Dvorech, Zavadilce, Českém Vrbném, Třebotovicích, Kališti). Je to proto, že suburbánní a další migranti, kteří se přistěhovali z města Českých Budějovic (kde bydlela jejich matka v době jejich narození) do těchto sídel, jsou zde považováni jako „narození v obci“ (v obci České Budějovice). Běžná suburbia mají nižší hodnoty indikátoru „podíl obyvatel narozených v obci“ proto, že právě vznikají suburbánní migrací uskutečňovanou většinou z města přes hranice suburbánních obcí. Až za několik desítek let budou zdejší populace autochtonnější. Vzhledem k velikosti venkovských obcí a obce velkého města je migrační pohyb (například z důvodu vstupu do manželství) přes obecní hranici v případě venkovských sídel pravděpodobnější než v případě velkého města.

Lze předpokládat, že ve starší zástavbě vnitřního města Českých Budějovic bude populace autochtonnější než v zástavbě českobudějovických předměstí a sídlišť. Lze předpokládat, že ve venkovských sídlech řešeného českobudějovického zázemí příliš nezasažených suburbanizací bude populace autochtonnější než v suburbii českobudějovického zázemí.

V celých Českých Budějovicích dosahuje podíl obyvatel narozených v obci hodnotu 51,45 % – Tabulka 4., zatímco v sídlech řešeného zázemí Českých Budějovic pouze hodnotu 42,87 % (ovlivněno výše uvedenými metodickými problémy). V rámci Českých Budějovic má nejautochtonnější populaci jádro města (56,48 %). To jsme příliš neočekávali vzhledem k probíhající výměně zdejšího obyvatelstva. Možná, že se sem vrátili někteří zde narození restituenti. Také v ulicově – blokové zástavbě vnitřního města mimo jádro bydlí značně

autochtonní populace (55,55 %). Na sídliště se v době jejich vzniku stěhovalo také „nečeskobudějovické“ obyvatelstvo a tak je zde autochtonnost o něco nižší (48,24 %). Ve sledovaném zázemí Českých Budějovic vzrůstá autochtonnost směrem od okraje Českých Budějovic k okraji řešeného zázemí – od 37,20 % do 54,45 % – Tabulka 4., a to hlavně proto, že blíže k městu působí silněji suburbanizace, resp. suburbánní migrace uskutečňovaná převážně přes obecní hranice.

V Českých Budějovicích mají vysokou autochtonnost některé předměstské u.o. s původně venkovskou zástavbou – u.o. 066 Čtyři Dvory – střed (64,6 %), nebo u.o. 049 Mladé – Červený Dvůr (61,4 %) – Mapa 4a. (další v mapě zvýrazněné u.o. mají málo obyvatel). Obyvatelstvo je zde dlouhodobě generačně svázáno se svými domy. Nejvyšší alochtonnost (nepůvodnost) obyvatelstva mají v Českých Budějovicích sídliště (většinou mezi 47 – 49 %). Venkovský zemědělský region kolem sídla Kolný na severozápadě řešeného zázemí Českých Budějovic obývá stabilizovaná autochtonní populace vykazující nejvyšší autochtonnost (62 – 67 %). Místní sedláci jsou zde po generace spojeni se svými zemědělskými usedlostmi, polnostmi a lesy. Silná depopulace způsobená především migrací do Českých Budějovic, která zde proběhla hlavně v 60. a 70. letech 20. století, hodnoty indikátoru neovlivňuje. Vyšší autochtonnost si lze jen těžko představit, protože zdejší obce byly a jsou populačně velmi malé a manželství zde proto alespoň z části musí vznikat „přes hranice obce“. Běžná suburbia zázemí Českých Budějovic mají nízkou autochtonnost populace obyvatel – Tabulka 4. – z výše uvedených příčin. Nejnižší je v těch suburbánních, kde je malý podíl původního obyvatelstva, např. v Hlincové Hoře (18,8 %). Velmi nízkou autochtonnost obyvatelstva Dobré Vody (29,5 %) a Libniče (29,7 %) si vysvětlujeme lokací domovů důchodců.

Velký příliv obyvatel na českobudějovická sídliště v 70. a 80. letech 20. století (venkované, rodiny vojáků, stavitelů a provozovatelů Jaderné elektrárny Temelín, pracovníků akademických vědeckých ústavů, ...) zapříčinil ne příliš vysokou autochtonnost obyvatel celých Českých Budějovic v celorepublikovém srovnání – Tabulka 7. (přitom Liberec a Ústí nad Labem musely být po roce 1945 mnohem více dosídlovány odjinud). Zajímavé údaje o autochtonnosti obyvatel částí Prahy publikovala Bartoňová (2002).

4.4.4. Hodnocení rozmanitosti ekonomické aktivity obyvatel na území Českých Budějovic a jejich řešeného zázemí

Hlavně v 60. a 70. letech 20. století přecházelo mnoho ekonomicky aktivních obyvatel bydlících ve venkovských sídlech v zázemí měst Česka ze zemědělství do průmyslu, když začali každodenně dojíždět za prací do průmyslových závodů ve městech. Příčinou byla socialistická industrializace vyžadující množství dalších pracovních sil, jinou příčinou bylo zvýšení produktivity práce v zemědělství, které již nepotřebovalo tolik pracovních sil. Především od 70. let 20. století ve městech postupně narůstá podíl ekonomicky aktivních pracujících v rozmanitých službách. Důvodem bylo rozrůstající se školství, zdravotnictví, veřejná správa, obchod a další odvětví služeb pro obyvatele, stát i výrobu. Rozpad socialistických zemědělských podniků na venkově po roce 1989 přinesl další uvolnění pracovních sil ze zemědělství a zvýšení vyjížděky za prací ze zázemí měst do měst (práce v průmyslu a ve službách ve městě).

Předpokládáme, že se výše uvedené trendy prosadily i v Českých Budějovicích a v jejich řešeném zázemí. U ekonomicky aktivních obyvatel bydlících v Českých Budějovicích předpokládáme dominantní zaměstnanost ve službách, u ekonomicky aktivních obyvatel bydlících v zázemí Českých Budějovic předpokládáme asi 50 % zaměstnanost ve službách (vyšší v suburbánních, nižší v sídlech vzdálenějšího zázemí), většinou v zařízeních služeb většinou lokalizovaných v Českých Budějovicích. Vyšší zaměstnanost v zemědělství, okolo

20 %, předpokládáme v zemědělských oblastech řešeného zázemí Českých Budějovic příliš nezasazených suburbanizací. Předpokládáme, že velká většina sídel ležících v řešeném zázemí Českých Budějovic se vyznačuje velmi vysokou vyjížďkovostí za prací, přičemž tato vyjížďka směřuje především do Českých Budějovic.

Databáze ČSÚ ze Sčítání 2001 a z předchozích sčítání nabízejí, mimo jiné, tyto údaje, resp. indikátory: „*podíl ekonomicky aktivních obyvatel v % pracujících v zemědělství, lesnictví a rybářství* (dále jen „v zemědělství“), resp. v *průmyslu a stavebnictví* (dále jen „v průmyslu“), resp. *ve službách*“, dále také „*podíl ekonomicky aktivních obyvatel denně vyjíždějících za prací mimo obec bydliště*“. Postupy zařazování ekonomicky aktivních obyvatel do odvětví a sektorů ekonomické činnosti se mezi sčítáními 1980, 1991 a 2001 mírně měnily (např. zařazování specifických odvětví služeb do služeb nebo do průmyslu). Mezi uvedenými sčítáními se také měnil podíl ekonomicky aktivních obyvatel nezařazených ani do jednoho z výše uvedených sektorů ekonomické činnosti – tato skutečnost pak ovlivňuje procentní podíly tří sledovaných sektorů. Při našem hodnocení se soustředíme především na zaměstnanost ve službách.

Ekonomicky aktivní obyvatelé Českých Budějovic pracují (r. 2001) ve službách ze 60,81 %, zatímco ekonomicky aktivní obyvatelé bydlící v řešeném zázemí Českých Budějovic pracují ve službách jen z 52,32 % – Tabulka 5. Na druhém místě uvedený nižší údaj zdůvodňujeme tím, že v řešeném zázemí Českých Budějovic je mírně vyšší zaměstnanost v zemědělství (o 4,60 %), i v průmyslu (o 4,77 % - v tomto druhém případě jde většinou o vyjížďku za prací do českobudějovických průmyslových podniků). Zvětšování zaměstnanosti ve službách můžeme dokumentovat těmito údaji – mezi lety 1980 až 2001 se v Českých Budějovicích zvýšila zaměstnanost ve službách o 29,80 %, v řešeném zázemí Českých Budějovic dokonce o 30,37 % – Tabulka 5. České Budějovice se vyznačují vysokou zaměstnaností ve službách i v celorepublikovém srovnání (Tabulka 7.).

Prostorová rozmanitost podílů zaměstnanosti ve službách není v současnosti (r. 2001) v Českých Budějovicích kupodivu příliš velká, pokud tuto rozmanitost vyhodnocujeme prostřednictvím sledovaných zón geneticko – koncentrické zonace, či sledovaných urbanisticko morfologických typů zástavby – Tabulka 5.

Pokud budeme posuzovat současnou zaměstnanost ve službách na území Českých Budějovic prostřednictvím jednotlivých u.o., potom můžeme zaznamenat větší prostorovou rozmanitost podílů této zaměstnanosti – Mapa 5. Urbanistický obvod 039 U Dobrovodského potoka má 74,5 % zaměstnanost ve službách. Je to obvod s nově vystavěnými rodinnými domy. Obyvatelé tohoto u.o. mají v rámci města nejvyšší vysokoškolskou vzdělanost a jejich bytové domácnosti nejvyšší vybavenost počítačem s internetem a rekreačním objektem. Podobně je na tom další u.o. se zástavbou rodinných domů – u.o. 005 Vysoká škola. Poměrně vysoký podíl ekonomicky aktivních pracujících ve službách mají kupodivu i českobudějovická sídliště, s výjimkou novějšího a poněkud problematického sídliště Máj (u.o. 067). Naopak nízkou zaměstnanost ve službách mají urbanistické obvody s průmyslem, například u.o. 027 Za Otýlí (16,1 %), u.o. 028 Nové Vráto – průmyslový obvod (30,0 %) a u.o. 035 Suché Vrbné – průmyslový obvod (49,0 %). V těchto u.o. je velmi vysoká zaměstnanost v průmyslu – 77,4 %, 60,0 % a 41,2 %, protože zaměstnanost v průmyslu za celé České Budějovice dosahuje hodnoty 33,09 %. Poslední poznámka k sektorové zaměstnanosti na území města České Budějovice se bude týkat zaměstnanosti v zemědělství. Ta zde dosahuje hodnoty 1,13 %, přičemž o málo vyšší podíly jsou pouze v málo zalidněných u.o. na okraji města se zemědělskými dvory. Kdyby se ovšem pracovníci zabývající se v Českých Budějovicích středoškolským a vysokoškolským zemědělským vzděláváním a výzkumem, zemědělským výstavnictvím, zemědělským nákupem a výkupem a zemědělskými službami, statisticky nezapočítávali do služeb, ale do zemědělství, potom by zde byl podíl zaměstnaných v zemědělství jistě vyšší.

Prostorová rozmanitost sídel a typů sídel ležících v řešeném zázemí Českých Budějovic podle podílu ekonomicky aktivních bydlících obyvatel zaměstnaných ve službách je mnohem větší než tato rozmanitost podle u.o. a typů u.o. Českých Budějovic – Tabulka 5. V sídlech řešeného zázemí je pracovních příležitostí ve službách velmi málo, takže tito zaměstnaní ve službách většinou vyjíždějí za prací do Českých Budějovic. Podíl zaměstnaných ve službách klesá od sídel (suburbii) ležících nedaleko okraje Českých Budějovic směrem k sídlům ležícím ve vzdálenější části řešeného zázemí Českých Budějovic. Suburbia příměstské krajiny mají 54,96 % zaměstnanost ve službách, suburbia venkovské krajiny 51,68 %, městečka a městyse aglomerace 51,41 %, venkovská sídla s větším zastoupením rodinných domů městského charakteru 46,15 % a venkovská sídla s malým zastoupením rodinných domů městského charakteru 40,00 % – Tabulka 5. Postupně nižší podíly zaměstnanosti ve službách lze vysvětlit postupně vyššími podíly zaměstnanosti v zemědělství – analogicky směrem od Českých Budějovic 3,79 % , 6,67 % , 5,39 % , 12,63 % , 19,07 %.

Tabulka 5. Ekonomická aktivita obyvatel, její odvětvová struktura a vyjížděkovost za prací v typech urbanistických obvodů Českých Budějovic a sídel řešeného zázemí Českých Budějovic (r. 1980, 1991, 2001)

Typy urbanistických obvodů nebo sídel	Podíl EA v % pracujících v roce 2001 v			Podíl EA v % pracujících ve službách v roce		Podíl EA denně vyjíždějících za prací mimo obec trvalého bydliště v roce		
	Z+L+R	P+S	služby	1991	1980	1980	1991	2001
Typy urbanistických obvodů města:								
- jádro města	0,71	25,33	66,40	41,39	35,43	9,53	11,02	10,09
- vnitřní město mimo jádro	1,13	31,74	61,67	35,66	32,01	7,53	10,53	11,99
- předměstí	1,14	33,80	60,34	31,61	30,10	7,20	14,13	13,43
- u.o. s vícepodlažní ulicově - blokovou zástavbou	1,01	31,34	62,04	37,00	32,60	7,69	10,45	11,54
- u.o. s blokovou zástavbou sídlišť	0,95	33,00	61,29	31,75	30,90	7,54	14,63	14,10
- u.o. s jinou zástavbou	1,55	34,13	59,37	32,76	29,80	6,91	11,42	11,35
Celkem za město:	1,13	33,09	60,81	33,04	31,01	7,40	12,98	12,98
Typy sídel v řeš. zázemí Českých Budějovic:								
- suburbia příměstské krajiny	3,79	36,90	54,95	27,39	24,37	68,61	82,16	70,59
- suburbia venkovské krajiny	6,67	38,03	51,68	20,56	17,23	74,52	72,87	70,29
- venkovská sídla s větším zastoupením RD městského charakteru	12,63	37,74	46,15	20,36	15,49	61,56	67,87	68,72
- venkovská sídla s malým zastoupením RD městského charakteru	19,07	38,01	40,00	16,06	12,47	51,20	59,54	65,30
- městečka a městyse aglomerace	5,39	39,14	51,41	25,39	22,66	61,38	62,17	59,08
Celkem za sídla v řešeném zázemí Českých Budějovic:	5,73	37,86	52,32	25,22	21,95	64,93	72,21	66,25
Celkem za řešené území:	2,45	34,47	58,36	30,98	28,60	22,74	28,57	28,32

Poznámka: Sektorová struktura ekonomicky aktivních: Z - zemědělství, L - lesnictví, R - rybářství, P - průmysl a těžba, S - stavebnictví, zvlášť jsou služby. Zdroj: ČSÚ – sčítání obyvatel, upraveno.

V suburbii Lišovské práhu pracuje ve službách (lokalizovaných většinou v Českých Budějovicích) největší podíl ekonomicky aktivních obyvatel. Vysvětlujeme si to tím, že zdejší krajina není příliš vhodná pro zemědělskou činnost, takže je zde málo zaměstnaných v zemědělství a také vyšším sociálním statusem zdejších obyvatel. Například z ekonomicky aktivních obyvatel bydlících na Dobré Vodě jich pracuje ve službách 60,4 % a jen 1,0 %

v zemědělství. Poměrně vysokou zaměstnanost v zemědělství vykazují venkovská sídla ležící v oblastech dosud fungujících zemědělských družstev, například v oblasti zemědělského družstva Kolný (Kolný – 32,1 %, Velechvín – 30,6 %). Přitom průměrná zaměstnanost v zemědělství ve všech sídlech zázemí Českých Budějovic činí 5,73 %. Vysokou zaměstnanost v průmyslu vykazují sídla v okolí venkovských průmyslových závodů, například v okolí těstáren v Březí u Boršova nad Vltavou (Boršov nad Vltavou – 50,7 %, Poříčí – 52,4 %). Průměrná zaměstnanost v průmyslu ve všech sídlech řešeného zázemí Českých Budějovic činí 37,86 %.

V roce 2001 vyjíždělo z Českých Budějovic za prací překvapivých 12,98 % ekonomicky aktivních obyvatel, přičemž intraurbánní rozdíly mezi sledovanými zónami a typy zástavby nebyly velké – Tabulka 5. Mnohem vyšší podíl vyjíždějících za prací a mnohem větší rozmanitost tohoto podílu vykazovala sídla ležící v řešeném zázemí Českých Budějovic. Suburbia fungují na základě každodenní dojížděky do města. Leží také městu nejbližší, takže čas strávený dojížděním nebývá dlouhý. Proto nepřekvapí zdejší vysoké podíly vyjíždějících za prací – 70,59 % a 70,29 % – Tabulka 5. Ve venkovských sídlech s větším a s malým zastoupením rodinných domů městského charakteru jsou tyto podíly o něco nižší (68,72 % a 65,30 %), protože někteří zdejší obyvatelé pracují „doma“ (ve své obci), především ve zdejších zemědělství. V městečkách a městysech Českobudějovické aglomerace je více pracovních příležitostí, takže z nich vyjíždí za prací pouze 59,08 % ekonomicky aktivních obyvatel. Nejnižší podíly vyjíždějících za prací mají ta sídla v okolí Českých Budějovic, která jsou administrativními součástmi Českých Budějovic. Jde ovšem o nedostatek statistiky, která sleduje vyjíždění za prací pouze přes hranici obce.

4.4.5. Hodnocení rozmanitosti vysokoškolské vzdělanosti obyvatel na území Českých Budějovic a jejich řešeného zázemí

Vysokoškolská vzdělanost je obecně uznávaným indikátorem vyspělosti (kvality) populace obyvatel. Vysokoškoláci mívají vyšší příjmy, nižší nezaměstnanost a méně podléhají sociálně patologickým jevům. Lze předpokládat, že vyšší zastoupení vysokoškoláků mají města než venkovská sídla nacházející se v jejich zázemí. V rozvíjejících se suburbiích ležících v okolí měst bude ovšem vysokoškolská vzdělanost vyšší a navíc zde předpokládáme další nárůst podílu vysokoškoláků, protože se sem z měst stěhují většinou mladší, výše příjmoví a tedy často vysokoškolsky vzdělaní obyvatelé s dětmi následně vysílanými ke studiu na vysoké škole. Sedláková (2007) zjistila sociologickým průzkumem ve vybraných suburbiích Prešova dokonce 45 % vysokoškolskou vzdělanost zdejších obyvatel. Zvyšování podílu vysokoškoláků v suburbiích v zázemí Prahy zaznamenala Šnejdová (2006).

Pro hodnocení jsme použili indikátor „*podíl obyvatel s vysokoškolským vzděláním z celkového počtu obyvatel ve věku 15 a více let*“. Indikátor je tedy „očistěn“ od dětí ve věkové kategorii 0 – 14 let. V polovině 90. let 20. století začalo v české populaci vysokoškoláků rychle přibývat v souvislosti se zvětšujícím se počtem (podílem) středoškoláků postupujících do dalšího – především vysokoškolského vzdělávání a v souvislosti s umíráním starých obyvatel, u kterých je nízká vysokoškolská vzdělanost. Vysokoškolská vzdělanost rychle stoupá, nejnovější data bohužel nemáme k dispozici. Nezbyvá než předpokládat, že se pořadí sledovaných sídelních jednotek podle hodnot sledovaného indikátoru od roku 2001 příliš nezměnilo. V populačně malých u.o. a sídlech (částech obcí) může hodnotu indikátoru zásadně ovlivnit existence/přistěhování/vystěhování jedné rodiny, jejíž členové jsou vysokoškoláci. ČSÚ měl ve svých databázích ze Sčítání z roku 2001 údaje stejně definované, takže je přejímáme.

V Českých Budějovicích je skutečně relativně více vysokoškoláků než v sídlech v zázemí Českých Budějovic – 12,99 % : 8,85 %; zvláště ve srovnání se sídly ve vzdálenějším

zázemím Českých Budějovic – 12,99 % : 4,28 % – Tabulka 6. Z hlediska geneticko – koncentrické zonace Českých Budějovic má poněkud překvapivě nejvyšší podíl vysokoškoláků jádro města – 17,41 %. Pravděpodobně ve zbytku zdejší původní populace je hodně vysokoškoláků a specifictí nově přistěhovalí (kulturně orientovaní, podnikatelé ve specifických službách, restituenti) mají také často vysokoškolské vzdělání. S odstupem následují českobudějovická předměstí – 13,13 %, těsně následovaná českobudějovickým vnitřním městem mimo jádro – 12,3 % (zde se nachází starší obyvatelstvo, u kterého byly možnosti vysokoškolského vzdělání omezené) – Mapa 6. V těch u.o., ve kterých právě probíhá gentrifikace, lze předpokládat výraznější zvýšení vysokoškolské vzdělanosti (podobně Ouředníček, Sýkora 2002).

Suburbia příměstské krajiny byla v roce 2001 obsazena smíšenou městsko – venkovskou populací s 10,27 % vysokoškoláků, suburbia venkovské krajiny pak smíšenou venkovsko – městskou populací s 8,47 % vysokoškoláků. Proud mladších, příjmově dobře postavených a často vysokoškolsky vzdělaných obyvatel stěhujících se do českobudějovických suburbií ležících v zázemí Českých Budějovic vrcholí kolem roku 2006. Lze proto předpokládat, že v současnosti zde budou hodnoty sledovaného indikátoru výrazně vyšší. Městečka a městyse Českobudějovické aglomerace vykazují hodnotu 8,38 %.

Tabulka 6. Vysokoškolská vzdělanost, religiozita, vybavenost osobním automobilem, počítačem s internetem a rekreačním objektem v typech urbanistických obvodů Českých Budějovic a sídel v řešeném zázemí Českých Budějovic (r. 2001)

Typy urbanistických obvodů nebo sídel	Podíl obyvatel s vysokoškolským vzděláním z celkového počtu obyvatel ve věku 15+ v %	Podíl věřících obyvatel v %	Podíl osob bydlících v bytových domácnostech, které vlastní jeden či více osobních automobilů v %	Podíl osob bydlících v bytových domácnostech, které vlastní počítač s internetem v %	Podíl osob bydlících v bytových domácnostech, které vlastní rekreační objekt v %
Typy urbanistických obvodů města:					
- jádro města	17,41	33,28	59,08	15,24	29,54
- vnitřní město mimo jádro	12,35	33,23	59,42	8,75	27,19
- předměstí	13,13	26,99	66,54	10,20	23,19
- u.o. s vícepodlažní ulicově - blokovou zástavbou	13,19	33,17	58,97	10,24	26,81
- u.o. s blokovou zástavbou sídlišť	13,30	25,24	63,01	9,37	23,65
- u.o. s jinou zástavbou	12,18	34,31	70,44	10,44	24,49
Celkem za město:	12,99	28,84	64,43	9,90	24,42
Typy sídel v řeš. zázemí Českých Budějovic:					
- suburbia příměstské krajiny	10,27	36,05	78,23	11,35	13,01
- suburbia venkovské krajiny	8,47	42,28	77,81	7,97	7,97
- venkovská sídla s větším zastoupením RD městského charakteru	4,58	42,22	81,07	7,32	6,16
- venkovská sídla s malým zastoupením RD městského charakteru	4,28	44,91	74,57	5,01	5,14
- městečka a městyse aglomerace	8,38	35,21	70,91	8,76	10,19
Celkem za sídla v řešeném zázemí Českých Budějovic:	8,85	37,02	75,70	9,77	10,83
Celkem za řešené území:	11,80	31,20	67,66	9,86	20,52

Zdroj: ČSÚ – sčítání obyvatel, upraveno.

U.o. 039 U Dobrovodského potoka má v roce 2001 až neuvěřitelnou vysokoškolskou vzdělanost ve výši 35,1 %. Jde o u.o. se zástavbou nových rodinných domů. Podstatně nižší, ale stále vysokou vysokoškolskou vzdělanost vykazovaly u.o. 005 Vysoká škola (zástavba rodinných domů ze 70. a 80. let 20. století v blízkosti zemědělské fakulty) a u.o. 057 U Plavské silnice. Naopak na České Budějovice velmi nízkou vysokoškolskou vzdělanost mají urbanistické obvody, do kterých zasahují průmyslové a průmyslově obslužné zóny a urbanistické obvody v prostorech některých jader předměstí s původní (resp. přestavěnou) venkovskou zástavbou – Mapa 6.

V suburbiích silně se rozvíjejících až od poloviny 90. let 20. století je relativně více vysokoškoláků než v suburbiích rozvíjejících se dříve, nebo rozvíjejících se nyní, ale v menší míře. Ve vysokoškolské vzdělanosti vynikají tato suburbia – Hlincová Hora (díky Kodetce), Borek (dobrá adresa), Hrdějovice, Dobrá Voda (dřívější suburbanizace, ale dobrá adresa), Šindlovy Dvory, Srubec, Staré Hodějovice a Zavadilka (všechna nad 12,0 %). Původně dělnická Zliv (5,7 %) a nedaleko ležící kulturně orientovaná a vyhledávaná Hluboká nad Vltavou (11,6 %) obsazují krajní polohy vysokoškolské vzdělanosti v rámci městeček a městysů Českobudějovické aglomerace. Venkovská sídla za touto aglomerací mají vyšší zastoupení vysokoškoláků jen výjimečně. Příčinou zdejšího vyššího zastoupení vysokoškoláků může být lokace zemědělského družstva se zemědělskými inženýry, základní školy s učiteli, nebo i trvalé usazení se důchodců – vysokoškoláků z města na jejich dříve rekreačních chalupách nacházejících se v populačně malých venkovských sídlech.

České Budějovice vykazují v celorepublikovém srovnání nadprůměrnou vysokoškolskou vzdělanost – Tabulka 7., přitom univerzitní tradice není v Českých Budějovicích dlouhá (Jihočeská univerzita byla založena počátkem 90. let 20. století) a v socialistickém období vývoje zde existovala pouze samostatná Pedagogická a Zemědělská fakulta.

4.4.6. Hodnocení rozmanitosti religiozity obyvatel na území Českých Budějovic a jejich řešeného zázemí

Česká republika vykazuje nejmenší podíl věřících v celé Evropě a je v tomto ohledu „černou ovčí Evropy“. Tento stav vyplývá ze zvláštností etap historického vývoje Česka a ze zvláštností historickým vývojem utvářené české národní povahy. V tomto příspěvku ovšem není místo na hlubší analýzy příčin tohoto vývoje a stavu. Nechceme ani hodnotit, zda je tento stav negativní, či pozitivní, chceme pouze popsat rozmanitost prostorové struktury podílu věřících v řešeném území a chceme se pokusit tuto rozmanitost vysvětlit.

Při Sčítání v roce 2001 dotazovaní obyvatelé přiznávali: že jsou věřící (a jaké víry), nebo že jsou bez vyznání, nebo odpověď neuvedli (to bylo poměrně často). Za děti v této otázce odpovídali rodiče. V celé České republice byl v roce 2001 zaznamenán 32,2 % věřících, 59,0 % nevěřících, zbytek obyvatel se k této otázce nevyjádřil. Analogické hodnoty pro Jihočeský kraj jsou 34,7 % a 52,6 %. V Tabulce 7. jsou uvedeny podíly věřících obyvatel ve vybraných „stotisícových“ městech Česka. České Budějovice zde mají tento podíl nejvyšší. Indikátor „*podíl věřících obyvatel z celkového počtu obyvatel*“ je převzat z databázi ČSÚ, stejně tak jeho hodnoty.

Před hodnocením se dalo předpokládat, že podíl věřících bude ve venkovských sídlech vnějšího okraje zázemí Českých Budějovic výrazně vyšší než je tomu na českobudějovických sídlišťích, že podíl věřících bude v suburbiích Českých Budějovic nižší než ve venkovských sídlech Českobudějovicka málo zasažených nebo vůbec nezasazených suburbanizací a že sídelní jednotky se starší populací obyvatel budou mít podíl věřících vyšší než sídelní jednotky s mladší populací obyvatel.

V řešeném území Českých Budějovic a části jejich zázemí je (resp. v roce 2001 bylo) 31,20 % podíl věřících, a to je méně než v celém Jihočeském kraji. Město České Budějovice vykazuje 28,84 % podíl věřících, řešené zázemí Českých Budějovic pak 37,02 % podíl věřících – Tabulka 6. To jsou ovšem hodnoty průměrné, zakrývající prostorovou rozmanitost města a jeho řešeného zázemí v tomto sledovaném ohledu. Na českobudějovických sídlištích, na kterých bydlí více než polovina obyvatel Českých Budějovic, je pouze 25,24 % podíl věřících – Tabulka 6., Mapa 7a. Ovšem v českobudějovickém vnitřním městě činí tento podíl asi 32,27 %. Je to proto, že obyvatelstvo českobudějovických sídlišť je poněkud mladší a poněkud alochtonnější (Tabulka 4.) a má poněkud odlišný způsob a orientaci života. Pouze římskokatolický kostel Svatého Vojtěcha, vystavěný těsně před druhou světovou válkou v tehdejších Čtyřech Dvorech (na rozhraní u.o. 065 a u.o. 005), leží v rozumném pěším dosahu od jednoho z větších českobudějovických sídlišť – sídliště Šumava. Nepřítomnost kostelů na sídlištích je jistě také důvodem zdejších nízkých podílů věřících a důvodem menších aktivit místních církevních společenství.

Od okraje Českých Budějovic postupně podíl věřících stoupá, a to až na hodnotu 44,91 % ve venkovských sídlech vzdálenějšího řešeného zázemí Českých Budějovic – Tabulka 6. a Mapa 7b. Pokud se podíváme na mapové vyjádření hodnot, potom můžeme vidět řadu odchylek od trendu postupného nárůstu hodnot. Snad je možné je vysvětlit následovně. Nejvyšší podíl věřících vykazují populačně malá venkovská zemědělská sídla nezasazená suburbanizací s přestárlým obyvatelstvem. Shluky sídel s vysokým podílem věřících jsme rovněž zaznamenali kolem „vyhlášených“ kostelů a far s aktivními komunitami věřících a s aktivními faráři (tyto aktivity zde byly často patrné i v období socialismu) – např. kolem kostela a fary v Boršově nad Vltavou (vysoké hodnoty indikátoru zde vykazují sídla Kroclov – 77,3 %, Jamné, Černý Dub, Vrábče, Koroseky, Hradce) a v severozápadním venkovském a zemědělském zázemí kostela a fary v Lišově (Červený Újezdec – 88,9 %, Levín, Kolný, Lhotice). Dokonce i v suburbánním pásu Lišovského prahu, kde se nacházejí památkově cenné kostely na Hosíně, v Rudolfově, na Dobré Vodě, i v Hodějovicích, zaznamenáváme ve zdejších suburbiích zvýšené podíly věřících. Také v českobudějovických předměstských u.o. s kostely (např. na rozhraní Lineckého předměstí a Rožnova – u.o. 054 a 058, nebo v Suchém Vrbném – u.o. 050) je víra zastoupena více. Důležitá je tedy existence dobře a dlouhodobě fungující a široce založené lokální církevní komunity ve vazbě na místní kostel a faru, v jihočeských podmínkách římskokatolické komunity, kostela a fary. Poslední poznámka – původně dělnická Zliv (městečko aglomerace) má podíl věřících pouze 26,0 %, zatímco venkovské Ledenice (městys aglomerace) 46,6 %.

4.4.7. Hodnocení rozmanitosti vybavenosti bytových domácností osobním automobilem, internetem a rekreačním objektem na území Českých Budějovic a jejich řešeného zázemí

Vybavenost osobním automobilem

Od 70. let 20. století se osobní automobil stává poměrně běžnou vybaveností českých městských domácností, resp. rodin (zvláště úplných rodin s odrostlejšími dětmi). Je využíván především k víkendovým cestám na chatu, chalupu a za příbuznými na venkově. Na našem venkově si v této době pořizují osobní automobil především rodiny bydlící ve vesnicích, ze kterých je potřeba každodenně vyjíždět za prací a za základními službami a ve vesnicích nedobře vybavených linkami a spoji osobní hromadné dopravy. V první polovině 90. let zde většinou došlo k tak razantnímu snížení počtu autobusových a železničních linek a spojů, že život bez automobilu je zde velmi obtížný. Od druhé poloviny 90. let sílí v zázemí českých

větších měst suburbanizace. Suburbánní bydlení s každodenním dojížděním do města za prací a za službami obvykle nejde uskutečňovat bez osobního automobilu.

Na přelomu tisíciletí vznikly na předměstích našich měst velkoobchodní potraviny a průmyslového zboží navštěvované městskými i venkovskými obyvateli. Nákupy v těchto super a hypermarketech vybavených rozsáhlými parkovišti se také většinou uskutečňují s pomocí osobního automobilu. Pouze některé „single“, neúplné, sociálně slabší a důchodcovské rodiny bydlící ve vnitřních částech českých měst a na sídlišťích ještě v současné době někdy fungují bez osobního automobilu. Více restrikcí individuální automobilové dopravy v našich městech, zejména v jejich vnitřních městech (omezení vjezdů, průjezdů, parkování, zpoplatňování vjezdů) za současné maximální podpory hromadné osobní dopravy (více linek, spojů, zvláštní pruhy na komunikacích, výhodné ceny, integrace systémů hromadné osobní dopravy) a cyklo dopravy zatím příliš nenalézá uplatnění.

Indikátor „*podíl osob bydlících v bytových domácnostech, které vlastní jeden či více osobních automobilů*“ je poněkud komplikovaně konstruován. Cílem bylo zdůraznit rodinnou funkci vykazovaného osobního automobilu (v rámci bytové domácnosti) a eliminovat vliv nadvybavenosti – vybavenosti dvěma a více osobními automobily. Potřebné údaje jsme po menších úpravách převzali z databází ČSÚ vzniklých na základě Sčítání 2001.

Ve městě České Budějovice mělo osobní automobil k dispozici 64,43 % obyvatel (viz. konstrukce indikátoru), v zázemí Českých Budějovic dokonce 75,70 % obyvatel – Tabulka 6. Uvnitř Českých Budějovic je tato vybavenost nejvyšší v u.o. s převahou zástavby rodinných domů – 70,44 % (bydlí zde o lépe ekonomicky situované domácnosti), nejnižší pak podle předpokladu ve vnitřním městě mimo jádro (59,42 %), resp. ve zdejší ulicově – blokové zástavbě (58,97 %) – Tabulka 6. a Mapa 8. Vysokou vybavenost osobním automobilem, tak jak jsme ji definovali, mají všechna sídla řešeného zázemí Českých Budějovic, nejvyšší však „venkovská sídla s větším zastoupením rodinných domů městského charakteru“ – 81,07 %. Prostorové rozložení hodnot sledované vybavenosti v řešených sídlech ukazuje na o něco málo nižší vybavenost v sídlech dobře komunikačně položených a dopravně vybavených. Velmi vysokou vybavenost osobním automobilem v bytových domácnostech Českých Budějovic v celorepublikovém srovnání dokumentuje Tabulka 7.

Vybavenost internetem

V současnosti (r. 2008) jsme svědky masivního rozšiřování internetu do českých bytových domácností v souvislosti se vznikajícími možnostmi uskutečňovat z pohodlí domova internetové bankovníctví, některé administrativní agendy, nákupy prostřednictvím nabídky internetových obchodů, e-learningové studium, jiné vzdělávání a vyhledávání rozmanitých informací, poslech běžně nedostupných rozhlasových a televizních stanic, nebo komunikační spojení e-mailem, či ještě vyvinutějšími technologiemi. Také další technologický rozvoj internetu jako systému tomuto rozšiřování napomáhá.

Údaje o vybavenosti bytových domácností počítačem s internetem pocházejí ze Sčítání 2001 a jsou proto již značně zastaralé. Navíc v té době nebyla ve všech lokalitách stejně kvalitní možnost internetového připojení. Novější údaje, bohužel, nemáme v potřebné prostorové struktuře k dispozici. Indikátor „*podíl osob bydlících v bytových domácnostech, které vlastní počítač s internetem*“, stejně tak hodnoty indikátoru, jsme převzali z databází ČSÚ.

Předpokládáme, že vybavenost internetem bude vyšší ve městě než v jeho zázemí, že bude vyšší tam, kde jsou významněji zastoupeny mladé rodiny, rodiny s dospívajícími dětmi, rodiny s vyššími příjmy (připojení k internetu bylo a stále je poměrně nákladné) a rodiny, jejichž členové mají vyšší vzdělání.

První předpoklad se nepotvrdil. Ve městě České Budějovice dosahuje sledovaná vybavenost 9,90 %, zatímco v řešeném zázemí Českých Budějovic 9,77 %, tedy jen o málo méně – Tabulka 6. Značné rozdíly jsou uvnitř Českých Budějovic – jádro města 15,24 % (specifické složení populace, pravděpodobně započítáno i internetové připojení využívané komerčně ve zdejších provozovnách); předměstí 10,20 %; sídliště 9,37 % a vnitřní město mimo jádro pouze 8,75 % (starší obyvatelstvo) – Tabulka 6. a Mapa 8. Suburbia příměstské krajiny dopadla ze sídel českobudějovického zázemí v tomto ohledu nejlépe – 11,35 % vybavenost. Je to pochopitelné vzhledem k převažujícímu charakteru zdejších bytových domácností jsou finančně dobře zajištěné a jejich členové jsou většinou mladí a vzdělaní, navíc zde bydlí také podnikatelé, kteří své podnikání rozvíjejí také doma s pomocí internetového připojení v bytové domácnosti). Pouze 5,01 % vybavenost internetem mají bytové domácnosti venkovských sídel ležící v řešeném vzdálenějším zázemí Českých Budějovic.

Nejvyšší hodnoty sledovaného indikátoru jsme však zaznamenali v malých venkovských sídlech Hradce (35,0 %) a Jamné (30,0 %). Jedná se ovšem o určitou anomálii danou malou populační velikostí těchto sídel (40 a 30 obyvatel) a pravděpodobně v roce 2001 specifickými technickými podmínkami pro připojení k internetu. V intervalu 15,1 – 20,0 % vybavenosti jsou tato suburbia - Hlincová Hora (19,7 %, díky Kodetce), Doubravice („místo nahore“), Třebín, Dubičné, Litvínovice, Borek a Hůrka. Vybavenost vyšší než 17 % mají tyto u.o. Českých Budějovic s 25 a více obyvateli – u.o. 039 U Dobrovodského potoka (28,6 %, nově vystavěné řadové rodinné domy), u.o. 057 U Plavské silnice (rodinné domy) a u.o. 053 V Háječku – Mapa 8. Nízké hodnoty se vyskytují ve specifických a populačně slabých u.o. s průmyslovou zástavbou. Připomínáme, že současná situace ve vybavenosti počítačů s internetem může být ve srovnání se situací v roce 2001 značně odlišná.

Vybavenost rekreačním objektem

Při vyplňování sčítacích archů za bytovou domácnost (byt) při Sčítání v roce 2001 byla vyplňována otázka, zda bytová domácnost vlastní rekreační objekt a také, zda má či nemá možnost využívat rekreační objekt. Někdy nemuselo být zcela zřejmé, co se rozumí pod pojmem „rekreační objekt“. Nezpochybnitelná byla rekreační chata a rekreační chalupa, ovšem chaty a další objekty na zahrádkách a jiné individuální rekreační objekty mohly být posuzovány různě. Navíc někteří respondenti vlastnictví rekreačního objektu nepřiznali, jiní respondenti naopak uváděli jako své rekreační objekty rekreační objekty ve vlastnictví rodičů nebydlících s nimi v bytové domácnosti. I přes tyto problémy jsme z databázi ČSÚ převzali potřebné údaje pro v dalším textu používaný indikátor „*podíl osob bydlících v bytových domácnostech, které vlastní rekreační objekt*“.

Rodina trvale bydlící ve venkovské usedlosti s velkou zahradou a v dosahu krajinně a přírodně hodnotných prostorů asi nebude mít potřebu pořídit si rekreační chatu, či rekreační chalupu. Ve venkovských sídlech řešeného vzdálenějšího zázemí města proto předpokládáme nízkou vybavenost rekreačním objektem. Obyvatelé bydlící v z hlediska vnějšího obytného prostředí problematických panelových sídlištích města, nebo v ulicově – blokové zástavbě vnitřního města, budou pravděpodobně chtít alespoň o víkend pobývat v krajinně a přírodně hodnotných prostorech – u nich tedy předpokládáme vyšší hodnoty sledované vybavenosti.

Ve celém městě České Budějovice dosahuje sledovaná vybavenost 24,42 % (v roce 1991 byla dokonce o jeden procentní bod vyšší a byla spolu s „plzeňskou vybaveností“ nejvyšší v Česku), zatímco v celém řešeném zázemí Českých Budějovic je to jen 10,83 % – Tabulka 6. Na území Českých Budějovic je ovšem sledovaná vybavenost poměrně rozmanitá

– nejvyšší vybavenost je v jádru města (29,54 %), o něco nižší ve vnitřním městě mimo jádro (27,19 %) a v ulicově – blokové zástavbě města (26,81 %), nejnižší je pak překvapivě na sídlištích (23,65 %) – Tabulka 6. a Mapa 10. Mezi sídlišti jsou však značné rozdíly – viz. dále. Na území řešeného zázemí Českých Budějovic je patrný trend postupného snižování vybavenosti rekreačním objektem z hodnoty 13,01 % v suburbiiích příměstské krajiny na hodnotu 5,14 % ve venkovských sídlech s malým zastoupením rodinných domů městského charakteru.

Existují také anomálie – malé venkovské sídlo s domácnostmi dobře vybavenými rekreačním objektem. Může to být způsobeno tím, že v jeho okolí leží chatové osady, přičemž některé jejich chaty se pozemkovými převody dostaly zpět do vlastnictví obyvatel tohoto nedalekého sídla, nebo tím, že volné venkovské usedlosti, které jsou ve vlastnictví obyvatel bydlicích v sousedství, jsou považovány za rekreační chalupy (rekreační objekty). Rozmanitost hodnot sledované vybavenosti u.o. sídlišť v Českých Budějovicích je značná (Mapa 10.). Sídlíště Máj (u.o. 067), stavěné od poloviny 80. let až do začátku 90. let 20. století, bylo osídlováno v době, kdy už nebyla povolována výstavba nových rekreačních chat. Navíc se toto sídlíště postupně stalo obytnou čtvrtí, kam směřuje migrační proud chudšího obyvatelstva a odkud směřuje migrační proud středostavovského obyvatelstva. Domníváme se, že z těchto důvodů je zde vybavenost rekreačním objektem v rámci českobudějovických sídlišť nejnižší – 17,2 %. Na stabilizovaném starším sídlišti U Pekárenské (u.o. 017), ležícím již v českobudějovickém vnitřním městě, dosahuje sledovaná vybavenost 30,6 %. Ani ulicově – bloková zástavba vnitřního města Českých Budějovic nevykazuje všude stejné hodnoty – stabilizovaná západní část Pražského předměstí (u.o. 012, leží ve vnitřním městě) vykazuje hodnotu 33,6 %, kdežto postupnou gentrifikací procházející sousední střední část Pražského předměstí (u.o. 015, také vnitřní město) vykazuje pouze hodnotu 18,9 %. Nejvyšší hodnoty vybavenosti rekreačním objektem uvnitř Českých Budějovic, podobně jako u dříve sledované vybavenosti, vykazují u.o. 039 U Dobrovodského potoka a u.o. 005 Vysoká škola s většími novějšími a novými rodinnými domy.

Tabulka 7. Hodnoty vybraných indikátorů sociální a demografické prostorové struktury za vybraná města a regiony (r. 2001)

Region či město v administrativním vymezení (r.2001)	Podíl obyvatel ve věku 0-14 let v %	Index stáří obyvatel	Podíl obyvatel narozených a v roce 2001 bydlících na území obce v %	Podíl ekonomicky aktivních pracujících ve službách v %	Podíl obyvatel s vysokoškolským vzděláním z celkového počtu obyvatel ve věku 15+ v %	Podíl věřících obyvatel v %	Podíl osob bydlících v bytových domácnostech, které vlastní jeden či více osobních automobilů v %	Podíl osob bydlících v bytových domácnostech, které vlastní počítač s internetem v %
České Budějovice	15,79	83,84	51,52	60,71	12,9	28,9	64,6	9,9
Plzeň	14,08	107,13	58,34	58,40	12,0	20,3	51,4	.
Ústí nad Labem	16,60	75,81	50,63	57,35	8,2	15,7	39,2	.
Liberec	15,38	88,45	50,62	52,81	11,1	17,1	44,7	.
Pardubice	14,58	104,14	51,94	59,10	12,2	21,4	53,8	.
Jihočeský kraj	16,61	81,83	48,00	47,32	7,8	34,7	60,5	8,5
Česká republika	16,18	85,24	52,48	50,33	8,9	32,1	52,9	9,3

Poznámka: Porovnání „stotisícových“ měst Česka z hlediska z hlediska přirozeného a migračního přírůstku/úbytku publikoval Andrlé (2001).

Zdroj: ČSÚ – sčítání obyvatel, upraveno.

4.5. ZÁVĚREČNÉ POZNÁMKY

V analytických subkapitolách jsme se pokusili odkrýt a odůvodnit rozmanitost sociální a demografické prostorové struktury Českých Budějovic a jejich zázemí ve vybraných aspektech, také prostřednictvím geneticko – koncentrické zonace zástavby a urbanisticko morfologické typologie zástavby. Prostorovou rozmanitost věkové skladby obyvatel, autochtonnosti obyvatel, ekonomické aktivity obyvatel, vysokoškolské vzdělanosti obyvatel, religiozity obyvatel a vybavenosti bytových domácností jsme sledovali vzájemně odděleně, bez ambicí na komplexnější hodnocení. Vyhnuli jsme se také kvalitativním soudům – je vysoká zaměstnanost v zemědělství znakem kvality či nekvality lokální populace, podobně vysoká religiozita? Na tyto otázky neumíme odpovědět.

Urbánní geografie je poměrně mladá vědní disciplína. Urbánní geografové se snaží odkrýt rozmanitost prostorové struktury města a vysvětlit ji na základě působení prostorově lokalizovaných faktorů. Odkrytí prostorové mozaiky hodnot ve městě jim umožňuje vysvětlit výši celoměstských hodnot. Urbánní geografové mají cit pro prostor a pro jeho rozmanitost, dobře zvládají typologii, regionalizaci a hierarchizaci prostoru (území), někdy pracují i s měřitelnými prostorovými vazbami, je jim blízká komplexita prostředí s jeho přírodními, demografickými, sociálními, ekonomickými a urbanistickými aspekty a s aspekty prostorovými, jsou kartograficky zruční. Tyto vlastnosti bývají při výzkumu měst a aglomerací oceňovány. Prostorově strukturální přístupy při výzkumu měst však rozvíjejí a v minulosti rozvíjeli i urbánní sociologové a urbanisté. Ti navíc uplatňují i přístupy další, zdůrazňující např. vertikální vztahy a vertikální a horizontální systémovou organizaci, kulturu, vývoj, estetično, ...

Sociální a demografická prostorová struktura města se neustále vyvíjí. V tomto vývoji se může uplatňovat cykličnost a mohou se zde uplatňovat také prostorově difúzní inovační procesy (zvláště u vybavenosti moderní technikou). Současná prostorová struktura města je výsledkem rozmanitých peripetií vývoje města a jeho částí, odráží se v ní také vývoj celého regionu okolo města, celého kraje, státu a ještě rozsáhlejších prostorových útvarů. Znalost tohoto vývoje a těchto regionálních souvislostí je při vysvětlování rozmanitosti prostorové struktury města nezbytná.

Sociální a demografická prostorová struktura města není „tolik vidět“ jako urbanisticko morfologická prostorová struktura města. Tuto strukturu města je ale dobré poznat a vysvětlit, také proto, že na základě jejího poznání je možné nalézt a následně řešit některé sociální problémy města. Také nalézání souvislostí mezi sociálními funkcemi a architektonicko – urbanistickými podobami obytné zástavby na území města přináší zajímavé poznatky.

Literatura:

- ANDRÁŠKO, I. (2005): Dve dimenzie kvality života v kontexte percepcií obyvatel'ov miest a vidieckych obcí. In: Vaishar, A., Ira, V. (eds.): „Geografická organizace Česka a Slovenska v současném období“, Brno, Ústav geoniky Akademie věd České republiky, s. 6-13.
- ANDRÁŠKO, I. (2006): Sociálně-demografická dimenzia kvality života v Bratislavě (vo svetle multivariačnej analýzy). Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Přírodní vedy, Folia Geographica, 10/XLV, s. 10-17.
- ANDRÁŠKO, I. (2007): Vnútorná štruktúra mesta z hľadiska kvality života. Autoreferát dizertačnej práce. Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, 20 s.

- ANDRÁŠKO, I. (2008): Niektoré možnosti využitia multivariačných metód pri štúdiu urbánnej kvality života. *Miscellanea Geographica*, No. 14, Západočeská univerzita v Plzni, katedra geografie, s. 15-19.
- ANDRLE, A. (2001): Demografická stagnace našich největších měst. *Urbanismus a územní rozvoj*, 4(6): 19-22.
- BARTOŇOVÁ, D. (2002): Obyvatelstvo Prahy podle místa narození. *Demografie*, 44(4): 261-267.
- BEZÁK, A. (1987): Sociálno-priestorová štruktúra Bratislavy v kontexte faktorovej ekológie. *Geografický časopis*, 39(3): 272-292.
- BEZÁK, A. (1988): Regionálne typy sociálno-priestorovej štruktúry Bratislavy. *Geografický časopis*, 40(4): 311-328.
- BEZÁK, A. (1992): Prístupy k analýze vnútornej štruktúry miest: Prehľad a zhodnotenie. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica* 32, s. 287-298.
- CARTER, H. (1995): Social characteristics of residential areas. In: Carter, H.: „The Study of Urban Geography.“ Fourth edition, London (Arnold), p. 221-233.
- ČEKAL, J. (2005): Migrace obyvatelstva zázemí Českých Budějovic v 90. letech dvacátého století. In: Svatoňová, H. (ed.): „Geografické aspekty středoevropského prostoru“ - sborník příspěvků z 13. mezinárodní konference, Masarykova univerzita Brno, Pedagogická fakulta, katedra geografie, s. 412-420.
- ČEKAL, J. (2009): Migrace v regionu Českých Budějovic v letech 1992 – 2004. In: Kubeš, J. a kol.: „Urbánní geografie Českých Budějovic a Českobudějovické aglomerace II.“, vydal: Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, kapitola v druhém dílu této publikace, asi 10 s.
- CICERCHIA, A. (1996): Indicators for the measurement of the quality of urban life – what is the appropriate territorial dimension? *Social Indicators Research*, 39(3): 321-358.
- CUMMINS, R. A. (2000): Objective and subjective quality of life scale: an interactive model. *Social Indicators Research*, 52(1): 55-72.
- EGEDY, T. (2003): Aktuelle Sozialstrukturelle Veränderungen in den Ungarischen Großwohnsiedlungen. *Geografický časopis*, 55(3): 209-222.
- FELCE, D., PERRY, J. (1995): Quality of Life: Its Definition and Measurement. *Research in Development Disabilities*, 16(1): 51-74.
- GAJDOŠ, P. (2002): Mesto a jeho vývoj v sociálno-priestorových a civilizačných súvislostiach. *Sociológia*, 34(4): 305-326.
- HAPL, L., LINK, J., DVORÁK, J. (1989): Experimentální hodnocení úrovně vnějšího obytného prostředí. Závěrečná zpráva výzkumu. Výzkumný ústav výstavby a architektury v Praze, asi 200 s.
- HUNTER, A. A. (1972): Factorial ecology: a critique and some suggestions. *Demography*, 9(1): 107-117.
- IRA, V. (2003): The changing intra-urban structure of the Bratislava city and its perception. *Geografický časopis*, 55(2): 91-107.
- IRA, V., ANDRÁŠKO, I. (2007): Kvalita života z pohľadu humánnej geografie. *Geografický časopis*, 59( ): 159-179.
- JANSON, C. G. (1980): Factorial social ecology: an attempt at summary and evaluation. *Annual Review of Sociology*, 6: 433-456.
- KOLEKTIV (1976): Statistický lexikon obcí ČSSR 1970. Federální statistický úřad, Praha, 861 s.
- KOLEKTIV (1984): Statistický lexikon obcí ČSSR 1980 I. díl. Federální statistický úřad, Praha, 1011 s.

- KOLEKTIV (1994): Statistický lexikon obcí České republiky 1991. Český statistický úřad, Praha, 895 s.
- KOLEKTIV (2000): České Budějovice. Město na prahu třetího tisíciletí. Magistrát města České Budějovice a Český statistický úřad České Budějovice, 135 s.
- KOLEKTIV (2005): Statistický lexikon obcí České republiky (údaje k 1. 3. 2001). Ottovo nakladatelství, Praha, 1358 s.
- KOREC, P. (1999): Predpoklady zmien sociálno-priestorovej štruktúry slovenských miest. *Folia Geographica*, No. 3, Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied, katedra geografie a geoekológie, s. 28-34.
- KOREC, P., SMATANOVÁ, E. (1999): Perception of housing quarters quality of Bratislava by its inhabitants. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica Supplementum*, 2/II, 223-234.
- KUBEŠ, J. (1991): Metodika expertního hodnocení venkovské urbanizované obytné krajiny. Dizertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie, 194 s.
- KUBEŠ, J. (2002): Možnosti monitorování sociálně ekonomického vývoje v regionech ČR. Teze habilitační přednášky. Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, 4 s.
- KUBEŠ, J. (2009a): Územní, stavební a populační vývoj Českých Budějovic mezi lety 1265 – 2007 v historicko-geografických souvislostech. In: Kubeš, J. a kol.: „Urbánní geografie Českých Budějovic a Českobudějovické aglomerace I.“, vydal: Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, kapitola v této publikaci, asi 10 s.
- KUBEŠ, J. (2009b): Poloha, struktura, infrastruktura a obraz Českých Budějovic a Českobudějovické aglomerace. In: Kubeš, J. a kol.: „Urbánní geografie Českých Budějovic a Českobudějovické aglomerace I.“, vydal: Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, kapitola v této publikaci, asi 65 s.
- KUBEŠ, J., ŠVEC P. (2009): Populační vývoj v typech sídleních jednotek Českých Budějovic a Českobudějovické aglomerace mezi lety 1850 – 2005. In: Kubeš, J. a kol.: „Urbánní geografie Českých Budějovic a Českobudějovické aglomerace I.“, vydal: Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, kapitola v této publikaci, asi 18 s.
- KUČERA, M. (2002): Pražská sídliště. *Demografie* 44(4): 268-270.
- MATLOVIČ, R. (1996): Sociálno-ekologická orientácia geografického bádania intraurbánných štruktúr a jej slovenské reflexie. *Geografický časopis*, 48(3-4): 271-284.
- MATLOVIČ, R. (1998): Geografia priestorovej štruktúry mesta Prešov (kapitola „Sociálno-demografická intraurbánná štruktúra Prešova“). *Geografické práce*, Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied, katedra geografie a geoekológie, No. 8(1), 260 s.
- MUSIL, J. (2001): Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických režimů. *Pohled historické sociologie. Sociologický časopis*, 37 (3) : 275 – 296.
- MUSIL, J. (2003): Proměny urbánní sociologie ve Spojených státech a Evropě 1950 – 2000. *Sociologický časopis*, 39 (2) : 137 – 167.
- ONDOŠ, S., KOREC, P. (2006): Súčasná dimenzie sociálno-demografickej priestorovej štruktúry Bratislavy. *Sociológia*, 38(1): 49-82.
- OUŘEDNÍČEK, M., SÝKORA, L. (2002): Současné změny v rozmístění obyvatelstva a v sociálně prostorové struktuře Prahy. *Demografie*, 44(4): 270-272.
- PACIONE, M. (1982): The use of objective and subjective measures of quality of life in human geography. *Progress in Human Geography*, 6: 495-514.

- PACIONE, M. (1986): Quality of life in Glasgow: an applied geographical analysis. *Environment & Planning, A* 18: 1499-1520.
- PTÁČEK, P. (2004): Changes in socio-spatial structure in Olomouc, Czech Republic, during the transformation period after 1989. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Rerum Naturalium, Geographica*, No. 38, p. 51-60.
- SEDLÁKOVÁ, A. (2007): Vybrané sociálně-demografické aspekty bývání v suburbánných zónach postkomunistických miest (k otázke existencie komunity v suburbánnej zóne Prešova). Sborník z 37. konferencie České demografické společnosti vydaný jako CD příloha časopisu *Demografie*, 49(4): 295-306.
- STEINFÜHRER, A. (2003): Sociálně prostorové struktury mezi setrvalostí a změnou. Historický a současný pohled na Brno. *Sociologický časopis*, 39(2): 169-192.
- SÝKORA, L. (1999): Processes of socio-spatial differentiation in post-communist Prague. *Housing Studies*, 14(5): 679-701.
- ŠNEJDOVÁ, I. (2006): Změny ve vzdělanostní struktuře obyvatelstva Pražského městského regionu. In: Ouředníček, M. (ed.): „Sociální geografie Pražského městského regionu“, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, s.114-127.
- VYSTOUPIL, J. – WEŃCŁAWOWICZ, G. (1987): Vnitřní struktura Katovic a Ostravy. Srovnávací studie z faktorové ekologie. Sborník ČSGS, 92(1): 1-18.
- Různé databáze Českého statistického úřadu z průběžné registrace obyvatelstva a z výsledků ze sčítání obyvatelstva.

Summary:

Jan Kubeš, Jana Hajíčková, Pavel Švec: Diversity of social and demographic territorial structures of the city of České Budějovice and its surrounding

The aim of this paper is to recognize and give reasons for the actual diversity of selected aspects of the social and demographic territorial structures of the city of České Budějovice and of the collection of settlements located in the surroundings of České Budějovice. In the theoretical part of the article, there are problems of “the composition” in the territorial city structure (we distinguish besides the social and demographic territorial city structures also the physical-geographic, urban-morphological, genetic-concentric and subjectively perceived territorial city structures) and problems of measurements possibilities of diversification in the social and demographic territorial city structures (problems ensued on geographical inadequate limitation of statistically specified administrative city parts, on certain data unavailability, on making indicators which variously well represent observed features, on issues of multi-criteria evaluation) discussed. Methodology of the analyses realized in this presentation is described in the 3rd chapter.

In the analytic sub-chapters we interpret inside of the city of České Budějovice and inside its surroundings the territorial diversification of distribution of population, of population age-groups, of autochthonous population, of economic activity (according economic sectors), of graduated, of believers, and of variously equipped dwelling households (car, PC with internet connecting, recreational building). Certain innovation in comparison with some similar researches consists in the fact that we observe differences in the complete territorial continuum from the town core across the inner city except the town core, the city outskirts, across the settlements beyond the city which are affecting by several degree of suburbanization (suburbs), to the rural settlements in the periphery of the city surroundings, and that we also monitor differences inside the city according urban-morphological typology of building areas.

The seven years interval from the last statistical census rather weakens recency of our investigations. According to the capacity of this summary, it is not possible to comment here the number of particular results. List of the monitored urban districts of the city of České Budějovice (Table 1.) and list of the settlements located in the surroundings of České Budějovice (Table 2.), structured in line with belonging to genetic-concentric and urban-morphological types of building areas, are presented in the two first tables. Table 3. describes distribution and development of population in accordance with the genetic-concentric zones and urban-morphological types of building areas. Table 4. evaluating age structure and autochthon population, Table 5. evaluating economic activity, and Table 6. evaluating academics literacy, religions and also households amenities, keep an analogical classification. Table 7. presents comparison of selected cities. Enclosed maps document territorial diversity of values of observed indicators inside the area of the city of České Budějovice (according to the urban districts) and inside the area of the research surroundings of České Budějovice (according to the particular settlements) – Map 4b. and Map 7b.